

**Lytt til oss:
minoritetsungdoms
opplevelser av rasisme
i Innlandet**

Silje Mathisen og Bulent Dogani

RAPPORT 3/2020

SAMFUNNSUTVIKLING OG DELTAKELSE

Likestillingssenteret

(Stiftelsen Kvinneuniversitetet)

Likestillingssenteret er et tverrfaglig kompetansesenter med likestilling som fagområde. Senterets målsetting er å bidra til et inkluderende og rettferdig samfunn med like muligheter for alle. Målsettingen er knyttet opp mot et bredt likestillingsbegrep som inkluderer alle diskrimineringsgrunnlag (kjønn, kjønnsuttrykk, etnisitet, livssyn, alder, seksuell orientering og nedsatt funksjonsevne). Likestillingssenteret har en aktiv informasjons- og pådriverrolle og er en drivkraft for økt likestilling lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Senteret tilbyr kompetanseheving på kjønn og likestilling samt utviklingsarbeid tuftet på forskningsbasert likestillingskunnskap til offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og privat næringsliv. Arbeidsmetodene er kurs og konferanser, utviklingsnettverk, prosessveiledning, mentoring, kartlegging, forskning og utredning.

Hovedsatsningsområder:

- Barn og unges oppvekstmiljø
- Samfunnsutvikling og deltakelse
- Arbeidsliv
- Likeverdige offentlige tjenester

Utgivelsesår: 2020

Oppdragsgiver:
Barne-, ungdoms- og
familiedirektoratet

Utgiver:
Likestillingssenteret
Parkgata 12
2317 Hamar

Tlf: 62 54 74 60
post@lss.no
www.likestillingssenteret.no

Forord

I forbindelse med «Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020- 2023)» har Likestillingssenteret fått midler av Barne-, Ungdoms- og familiedirektoratet til å gjennomføre en del av tiltak 8; lokalt forankrede dialogmøter om rasisme og diskriminering.

Likestillingssenteret er glad for at vi fikk muligheten til å bidra i dette arbeidet, og ikke minst definere selv hvordan tolke og muliggjøre dialogmøtet i Innlandet. Fordi fremtidens likestilling skapes i nåtidens barne- og ungdomstid, valgte vi å ta utgangspunkt i ungdomsperspektivet. Minoritetsungdom er ofte gjenstand for offentlig debatt, men sjelden selv en del av samtalen. Gjennom en kartlegging av unge minoritetsinnlendingers erfaringer av rasisme i Innlandet, ønsket vi derfor å løfte frem deres stemmer – og bruke dette som et utgangspunkt for dialog. Dialogmøtet skulle derfor også være for ungdom, hvor en fin arena å diskutere temaet på var Ungdommens fylkesting i Innlandet.

Løsningen vi valgte var ingen «vanlig» form for dialogmøte, samtidig tror vi at kartleggingen – rapporten som legges fram her, kan spres i flere fora, og at vi kan gjennomføre flere dialogmøter med rapporten som utgangspunkt i 2021.

Takk

Tusen takk til alle de unge deltagerne som har stilt opp i undersøkelsen og delt sine erfaringer med oss. For å skape endring er det avgjørende at unge stemmer blir hørt. Vi håper denne rapporten kan være et bidrag til det.

Takk til skoler og organisasjoner som har bidratt i rekrutteringen av deltagere til prosjektet.

Takk til Afryea Collective, Flerkulturelt råd Innlandet, og Gada Azam ved Bufdir som har bidratt som sparringspartnere i prosjektet.

Takk til Tina Mathisen, ved Uppsala Universitet for gjennomlesning og kommentarer.

Takk til Bufdir for støtte til dette prosjektet.

Hamar, desember 2020

Silje Mathisen
Rådgiver Likestillingssenteret

Bulent Dogani
Minoritetsrådgiver Innlandet, IMD

Innhold

Introduksjon	1
Hva er rasisme?	2
Begrepsavklaring	3
Metode	4
Rapportens struktur	5
Skolen som arena for hverdagsrasisme	6
Relasjon til lærerne	6
Ordbruk blant lærere	8
Å få kontakt med majoritets elever	10
Å finne trygghet i «egne rom»	12
Å bli møtt med stereotype antagelser	12
Lærernes håndtering av og undervisning om rasisme	16
Utenfor skolehverdagen	18
Religion	18
«Jeg er muslim og brukte hijab før– så jeg hadde ikke så mange venner».	18
Veien til arbeidslivet	20
Fritid og offentlige rom	23
Å bli mistenkeliggjort	23
Møte med politiet	24
Eksplisitt rasisme	25
Konsekvenser av rasisme	27
Avslutning	30
Litteratur	31

INTRODUKSJON

Rasisme er et tema som gjentatte ganger har vært gjenstand for debatt i norsk media de senere årene. Ofte er det unge stemmer som er pådriverne for å skape en endring på feltet. De opplever imidlertid å bli møtt med sterke argumenter om at rasisme ikke finnes i Norge. Da Nina Bahar tok til orde for et oppgjør med hverdagsrasismen i en kronikk i VG i 2017, fikk hun eksempelvis til svar at hun var overfølsom og paranoid (Rolness, VG, 2017).

Da Likestillingssenteret satte i gang med denne kartleggingen var det etter en vår og sommer hvor det for alvor var blåst liv i diskusjonen om rasisme i Norge. Drapet på George Floyd i USA i mai 2020, satte i gang en rekke Black Lives Matter demonstrasjoner, også her i Norge, og flere delte personlige erfaringer med å eksempelvis bli stoppet av politiet på gata (Nyheim-Jomisko, NRK-Ytring, 2020), om å holde opplevd hverdagsrasisme for seg selv (Dæhli, Soufi-Grimsrud, Eide, NRK, 2020), om rasisme i fotballen (Kommandantvold et al, NRK, 2020), og i skolen (Wilsgård et al, NRK, 2020). Gjennom vår undersøkelse har vi sett at disse demonstrasjonene og medieoppslagene har vært viktig for at de unge minoritetsnordmennene vi har snakket med, har begynt å sette ord på egne opplevelser av rasisme. Nå er det oppgaven til de av oss som er majoritetsnordmenn, å lytte til hva som blir sagt.

Det er gjort noe forskning på ungdoms opplevelser av rasisme og /eller sosial ekskludering tidligere (se for eksempel Wasvik, 2017, Chinga-Ramirez, 2017, Svendsen, 2014). Mye av denne forskningen omhandler imidlertid ungdom og unge voksne i de større byene. Tall fra SSB (2019) viser at andelen innvandrerbefolkning¹ i Oppland var på 11,7%, i likhet med Hedmark hvor prosentandelen også var på 11,7 %². Til sammenligning er landsgjennomsnittet, utenom Oslo, på 16 % (Ibid). Det er rimelig å anta at denne befolkningssammensetningen virker inn på opplevelsen av rasisme blant minoritetsnordmennene som bor her. Som en av deltagerne i studien sa *«jeg var en utlending som ikke prata så godt norsk, mens de andre var bygdeungdom som ikke hadde hatt så mye kontakt med utlendinger»*. Vår rapport er derfor, sammen med arbeidet til Tina Mathisen (2020) og Mari Rysst (2017), som begge har gjort deler av sin forskning i småbyer på Østlandet, et viktig bidrag til å løfte frem perspektivet til unge minoritetsinnlendinger.

Å kunne sette ord på opplevd rasisme og analysere mekanismene bak, er avgjørende for å kunne skape endring. Samtidig er det viktig at samtalen ikke stopper opp her, men at vi beveger oss videre til å snakke om hva vi kan gjøre for å motvirke rasisme. Formålet med denne rapporten er at den skal være et utgangspunkt for å starte samtalen om hvordan vi kan gjøre dette i Innlandet. Vi oppfordrer Innlandskommunene og relevante aktører til å ta i bruk kunnskapsgrunnlaget i rapporten for å utarbeide strategier og handlingsplaner for hvordan jobbe mot rasisme i skoler og lokalsamfunn.

¹ SSBs bruk av begrepet innvandrere omfatter førstegenerasjons innvandrere uten norsk bakgrunn, og andregenerasjons innvandrere.

² Tall for Innlandet finnes foreløpig ikke.

HVA ER RASISME?

Sindre Bangstad og Cora Alexa Døving definerer i boken «Hva er rasisme», rasisme som:

en generalisering i form av at mennesker tillegges bestemte egenskaper på bakgrunn av sin tilhørighet i en bestemt gruppe, og at disse egenskapene defineres som så negative at det utgjør et argument for å holde medlemmer av gruppen på avstand, ekskludere dem, og om mulig aktivt diskriminere dem. En slik negativ generalisering og underordning av mennesker kan kalles rasisme, uavhengig av om den begrunnes med folks hudfarge, religion, språk eller kultur (Bangstad & Døving, 2015: 16).

Ofte når vi snakker om rasisme så snakker vi om det som noe som foregår et annet sted – om borgerrettighetsbevegelsen eller politivold i USA, om apartheidsystemet i Sør-Afrika, om nazismen og holocaust. Rasisme fremstår dermed som noe som foregår andre steder og til andre tider enn i dagens Norge. Vi hører ofte argumenter om at diskusjon om rasisme i USA ikke kan overføres til Skandinavia fordi vår historie ser så annerledes ut. USAs historie og den Skandinaviske og Norske historien kan ikke sammenlignes, men vi har en lang historie med rasisme og undertrykking av minoritetsgrupper også her. Danmark-Norge deltok for eksempel aktivt i den transatlantiske slavehandelen, og over 100 000 slaver ble fraktet fra vestkysten av Afrika til danske Vestindia på norske og danske skip (Tellefsen, 2020). Vi har også en lang historie med tvangsassimilering av nasjonale minoriteter, hvor samer, kvener og romanifolket/taterne blant annet ble fratatt retten til å praktisere sitt eget språk og religion. I nyere tid har vi eksempler på ekstrem rasisme som drapet på Benjamin Hermansen i 2001, terrorhandlingene i regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli 2011, og terroristen som drepte søsteren sin som var adoptert fra Kina, før han gikk til angrep på en moske i Bærum i august 2019.

Men rasisme handler ikke om at noen folk er onde eller begår onde handlinger. Å definere rasisme ut fra ekstreme handlinger vil være, som Midtbø et al. (2014) skriver, å definere rasisme for snevert til å favne den rasismen som oftest rammer minoritetsnormmenn i dagens Norge. Rasisme handler om strukturer i samfunnet og måter å tenke på som leder til rasisme. Selv om måten vi tenker på i dag ikke er den samme som under kolonitiden, kan vi si at kolonitidens verdensbilde, hvor europeere er portrettert i kontrast til «de andre», fortsatt preger måten vi forstår det globale sør og de av oss som har bakgrunn fra disse landene (Fanon, 2008, Gullestad, 2006). Dette kommer eksempelvis til uttrykk i ideer om vesten (og Norge) som siviliserte og gode, som forkjempere for kjønnslikestilling og LHBTQI rettigheter, og «de andre» som mindre siviliserte, hjelpetrengende og bundet av kvinneundertrykkende tradisjoner og en homofiendtlig kultur (Mohanty, 1984, Gullestad, 2002, Røthing & Svendsen, 2009). Slike tankemønster gjør at vi mer eller mindre bevisst skiller mellom majoritetsnormmenn («oss») og minoritetsnormmenn («dem»).

Det er ikke så ofte at folk aktivt går inn for å være rasister, men ofte kan handlingene eller ordene våre ha rasistiske konsekvenser uten at vi er klar over det, nettopp fordi vi mer eller mindre bevisst skiller mellom «oss» og «dem». Et eksempel på dette er ansettelsesprosesser. I slike prosesser vil de som ansetter ofte argumentere for at de har systemer som gjør at rekrutterings- og ansettelsesprosessen er nøytral og ikke diskriminerer noen. Men når det

kommer til stykket er det ofte slik at vi ansetter folk som ligner på oss selv. Dermed kan rekrutteringsprosessen vi antok var nøytral ha rasistiske konsekvenser som gjør det vanskelig for minoriteter å komme inn på arbeidsmarkedet. Forskningseksperimenter viser hvordan søkere med det vi tenker på som «utenlandskklingende» navn, på tross av helt identiske kvalifikasjoner, sjeldnere blir innkalt til intervju enn søkere med det vi tenker på som «norskklingende» navn (Midtbøen og Rogstad, 2012). Dette er et eksempel på strukturell rasisme hvor det mer eller mindre bevisste skillet mellom «oss» og «de andre» leder til forskjellsbehandling av de av oss som er minoritetsnormmenn. Forskningen de senere årene har vist hvordan dette skjer blant annet i møte med skole (Wasvik, 2017, Svendsen, 2014, Mathisen, 2020), politi (Solhjell et. al, 2018), og arbeidsliv (Midtbøen & Rogstad, 2012).

Denne rapporten viser både eksempler på strukturell rasisme –særlig gjelder dette i møte med skolen, og det vi kaller «hverdagsrasisme». Hverdagsrasisme henger tett sammen med strukturell rasisme, og omfatter alle små opplevelser og utsagn som bygger opp under tanken om at etniske og religiøse minoriteter er «de andre» i samfunnet. Et typisk eksempel på dette er spørsmål som «men hvor kommer du *egentlig* fra?», eller «kan jeg ta på håret ditt?». Dette er spørsmål som markerer mottageren som annerledes – og som bidrar til å definere hen ut av det store fellesskapet.

Ved å definere rasisme på den måten vi har gjort her – som fundert i strukturer og tankemønstre som skiller mellom «oss» og «de andre» - handler ikke rasisme om å definere hvilke individer som er rasister. Snarere handler det om å synliggjøre rasistiske strukturer og tankemønstre som vi alle er en del av, som blant annet kommer til uttrykk gjennom hverdagslige kommentarer som fungerer annerledesgjørende. Den strukturelle og «hverdagslige» rasismen er ikke nødvendigvis synlig for de av oss som har norskklingende navn og er hvite – fordi det ikke rammer oss. Derfor er det sentralt at vi lytter til de av oss som opplever rasisme på kroppen. Fordi vi alle er en del av disse strukturene, har vi også mulighet til å bidra til å bekjempe rasisme. Å snakke om, og søke å forstå, hvordan rasisme fungerer i dagens Norge, er et skritt på veien til å gjøre dette.

BEGREPSAVKLARING

Ingen begreper er nøytrale. Gjennom rapporten har vi valgt å bruke begrepene minoritets- og majoritetsnormmenn fordi vi forstår disse som minst problematiske. Samtidig er det ikke slik at dette er homogene grupper. Som rapporten viser, vil enkeltpersoners erfaringer variere ut fra sosiale kategorier som kjønn, hudfarge, religion, seksualitet og andre kategorier som er relevante for den enkelte. Hvem som utgjør minoritet og majoritet er også kontekstavhengig, og vil derfor variere.

Enkelte steder benytter vi også begrepet melaninrik. Dette er et begrep som peker på mengden melanin, hudens brune pigment, i huden. Melaninrik inkluderer alle mennesker med unntak av de av oss som er hvite.

Rasialiseringsprosess og rasialisert er to andre begreper vi innimellom drar veksel på. Disse begrepene brukes for å fremheve at rase ikke er et begrep som peker på faktiske forskjeller, men snarere er en sosialt konstruert kategori (Gullestad, 2006). En rasialiseringsprosess kan beskrives som en pågående maktrelasjon hvor noen opplever å bli rasialisert, det vil si tillagt antatt medfødte egenskaper basert på synlige forskjeller og forestillinger om «de andre». At det er en prosess fremhever at det å bli rasialisert er noe som pågår hele tiden, i ulike sammenhenger, og på ulike måter. Det er altså ikke et statisk fenomen.

METODE

For å løfte frem unge minoritetsinnlendingers stemmer gjennomførte vi fem gruppeintervjuer med to til fem deltagere, i henholdsvis Hamar, Elverum og Gjøvik, samt fire individuelle telefonintervjuer. 17 unge mennesker mellom 17-35 år deltok i studien, hvorav ni var menn og åtte var kvinner. De hadde bakgrunn fra Øst-Afrika, Sentral-Afrika, Nord-Afrika, Sørøst-Europa og Latin-Amerika. Et kriterium for å delta i studien var at deltagerne måtte ha bodd i Norge i minst fem år. Dette fordi, som noen av deltagerne selv også påpekte, det tar tid å komme inn i samfunnet og forstå hvordan samfunnsnormene fungerer. Dette påvirker igjen evnen til å identifisere hverdagsrasismen – den som ikke er direkte uttalt, eller har et voldelig uttrykk, men som likevel fungerer annerledesgjørende. Majoriteten av ungdommene kom til Norge i tidlig ungdomsår (mellom 10-15 års alderen), mens fire av deltagerne har hatt hele eller store deler av sin oppvekst i Norge. Navn som brukes i rapporten er ikke deltagerens egne navn, men pseudonymer.

Vi ønsket å inkludere nasjonale minoriteters erfaringer, og da spesielt unge mennesker med Romani/Tater- bakgrunn, siden denne gruppen har lange røtter i Innlandet. På tross av gode samarbeidspartnere i Taternes Landsforening, og Glomdalsmuseet, lyktes vi dessverre ikke med dette. Kontaktene våre påpekte en generell skepsis i Romani/Tater-befolkningen mot forskere. Denne skepsisen kan ses i lys av den omfattende undertrykkingen og assimileringspolitikken Romanifolket/Taterne ble utsatt for frem mot 1980-tallet. En NOU fra 2015 viser at mange tatere/romanifolk har en sterk mistillit til norske myndigheter på grunn av assimileringspolitikken, og at denne mistilliten går i arv til nyere generasjoner, samtidig som den vedlikeholdes gjennom negative holdninger og diskriminering som minoritetsgruppen fortsatt møtes med i dag (NOU, 2015:7).

Deltagerne ble rekruttert gjennom utdanningsinstitusjoner, samt gjennom organisasjoner som har videreformidlet informasjon om prosjektet til sine medlemmer. Undersøkelsen følger NSDs retningslinjer for etikk og informert samtykke. Under gruppeintervjuene ble det understreket at deltagerne også hadde anledning til å stille spørsmål til hverandre. Samtidig ble det vektlagt at deltagerne hadde konfidensialitetsplikt ovenfor hverandre.

Gruppeintervjuene ble gjennomført av samfunnsgeograf og rådgiver hos Likestillings-senteret, Silje Mathisen, og antropolog og minoritetsrådgiver i Innlandet, Bulent Dogani, mens telefonintervjuene ble gjort av Silje Mathisen. Under telefonintervjuene ble

samtykkeskjema lest opp, tema og mål for studien, samt konfidensialitet og retten til å trekke seg underveis, ble nøye forklart, og samtykket ble gitt muntlig.

For kvalitetskontroll (reliabilitet) ble intervjuguiden sendt til Flerkulturelt råd i Innlandet, samt til våre samarbeidspartnere i Afryea Collective. På denne måten ønsket vi å sikre at spørsmålene var relevante, og ikke fungerte annerledesgjørende.

Alle deltagerne fikk mulighet til å lese igjennom notatene fra intervjuet i etterkant av samtalen, slik at de kunne gi tilbakemelding på eventuelle misforståelser eller om de ønsket at noe av informasjonen ble holdt utenfor rapporten. Deltagerne ble også til en viss grad inkludert i utformingen av fokus for intervjuene gjennom spørsmålet: «er det tema vi ikke har snakket om eller spørsmål vi ikke har stilt som du tenker det er viktig at vi spør andre unge om?» Tema og spørsmål som deltagerne trakk frem her ble tatt med videre i de neste intervjuene.

Flere av deltagerne ga uttrykk for at intervjuet åpnet opp for å snakke om opplevelser som det ofte ikke settes ord på. I så måte har undersøkelsen også vært et bidrag til å starte den ubehagelige men nødvendige samtalen om rasisme i Innlandet. Som en av deltagerne uttrykker det:

[vi må] begynne å forstå at rasisme er seriøst. Det er bedre å snakke om det og at det blir ubehagelig, enn at det skal være ubehagelig i årevis. Hvis vi ikke tar den ubehagelige samtalen nå så blir det bare verre.

RAPPORTENS STRUKTUR

I likhet med rapporten «Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun» fra Antirasistisk senter (Wasvik, 2017), finner vi at skolen er den arenaen hvor ungdommene opplever mest rasisme. Dette kan forklares med at skolen er den arenaen hvor ungdom tilbringer mest tid. Hovedvekten av rapporten tar derfor for seg skolen; minoritetsungdommenes relasjon til lærerne og til majoritetselevne, samt hvordan rasisme håndteres og undervises om. I enkelte av intervjuene fremsto religion som en svært viktig kategori, og det ble tydelig at krysningpunktet mellom hudfarge, religion og kjønn, gjør særlig muslimske kvinner som bruker hijab utsatt for rasisme. Dette har derfor fått et eget underkapittel. Rapporten tar deretter for seg deltagerens erfaringer i arbeidslivet, før den går over til de unge deltagerens møte med majoritetsnordmenn på fritiden og i offentlige rom.

Avslutningsvis vil vi, med utgangspunkt i deltagerens egne refleksjoner, gå inn i mulige konsekvenser av å bli utsatt for rasisme, for individet så vel som for samfunnet.

SKOLEN SOM ARENA FOR HVERDAGSRASISME

Hvordan minoritets elever opplever skolehverdagen formes i stor grad av rammene rundt skolen. I sin ph.d.-avhandling skriver Tina Mathisen (2020) om hvordan skolen som institusjon ofte underbevisst reproducerer en hvithetsnorm på tross av et fokus på mangfold. Mathisen viser hvordan minoritets elever ikke ses som en del av «norskheten» og hvordan dette i mange tilfeller leder til en opplevelse av at de selv er mindre verdt enn «det norske», siden det er dette som blir vurdert som viktig og «riktig». Dette underbygges av Sandra Fylkesnes (2019) sin studie av skolepolitiske dokument. Fylkesnes finner her at «norske» og «flerkulturelle» elever kategoriseres i et hierarki med den hvite eleven på topp, etterfulgt av den samiske eleven, mens den flerkulturelle eleven er nederst på rangstigen, representert som det motsatte av den «norske eleven». Den hvite majoritets eleven blir dermed normen andre defineres ut fra. Fylkesnes finner også at kulturelt mangfold ikke defineres, men at dette ofte handler om «de andre» - og at eksempler på mangfold kan handle om at innvandrerfamilier ikke har bøker hjemme eller er analfabeter (ibid). Dette illustrerer som Marianne Gullestad (2002) har påpekt, hvordan det norske samfunnet preges av en «oss» og «dem»-tankegang, hvor «norskhet» fremstår som et uproblematisert normativt sentrum i kontrast til innvandrerbefolkningen, som ofte karakteriseres ut fra kulturelle forskjeller.

Funnene fra disse studiene gjenspeiles i vårt datamateriale hvor lærernes håndtering av minoritets elever også får konsekvenser for majoritets elevenes (noe manglende) inkludering av minoritets elevene. Nedenfor følger først en utgreiing om deltageres relasjoner til lærerne og deretter relasjoner til medelever, før vi går inn på undervisning om rasisme. Det må påpekes at poenget her ikke er å finne ut om hvorvidt det finnes rasistiske lærere eller majoritets elever, men at enkelthistoriene som fremheves er eksempler på konsekvensene av en rasistisk samfunnsstruktur som vi alle er en del av.

RELASJON TIL LÆRERNE

Mens mange av deltagerne forteller om lærere som var inkluderende og oppmuntrende, er det også flere av deltagerne som forteller om lærere som ikke ga de den samme oppfølging som majoritets elevene. Flere forteller at de ikke har fått hjelp i timen eller med hjemmelekser. Som en av deltagerne sier: *Det å bare være fra Afrika er nok til at lærer ikke hadde oppmerksomheten mot oss.* Enkelte beskriver situasjoner hvor de har blitt utsatt for direkte rasisme av en eller flere lærere.

For Khadija ble møtet med en av lærerne avgjørende for hennes opplevelse av ungdomsskolen. Hun forteller:

Da han spurte «hva heter du» og jeg sa navnet mitt, så lo han og sa- «så rart navn du har, jeg gidder ikke å lære meg navnet ditt, det er for vanskelig».

Jeg hadde ham i matte – jeg var god i matte i hjemlandet. Men hver gang jeg rakk opp handa – han overså meg – og spurte «er det ikke noen andre som vil svare?»

Ingen reagerte på det han sa og gjorde. Jeg snakket ikke så godt norsk så jeg klarte ikke å si ifra selv.

(...) De (medelevene) ble påvirket av hvordan han behandlet meg. De ville ikke samarbeide med meg. Fra starten av niende til slutten av tiende [klasse] kunne ingen navnet mitt. Jeg kom hjem hver dag og gråt.

(...) Jeg ville ikke gå på skolen fordi jeg ikke ville møte ham [mattelæreren]. Jeg hadde mye fravær i de andre fagene også på grunn av det, jeg gikk glipp av mange prøver, og jeg gikk ikke i møter. Vi hadde foreldremøte, det er slik at alle elvene sitter på plassene sine, og så er alle lærerne og foreldrene der også. Jeg tok ikke med mamma fordi jeg var redd for at han skulle si noe til henne – at han skulle tulle med navnet mitt eller hennes, eller tulle med hudfarge. Jeg har ikke lyst til at hun skal høre noe som sårer henne. Så dagen etter så løy jeg til læreren og sa at mamma hadde blitt syk og at jeg måtte være hjemme og passe på henne – derfor kunne vi ikke komme på møtet.

I fortellingen legger Khadija stor vekt på det at læreren ikke orket å lære seg navnet hennes, og at medelevene dermed heller ikke gjorde det. Hun beskriver hvordan dette sammen med opplevelsen av at læreren overså henne, påvirket hennes forståelse av seg selv og hennes plass i verden; *hvis en person sier navnet ditt feil – så ødelegger det en del av meg, for navnet mitt er jo meg*. Hun mistet troen på seg selv som dyktig i matematikk, og i frykt for å møte læreren, utviklet hun en form for skolevegning som også gikk utover de andre fagene. Beskrivelsen hennes av det å unngå læreren, kan forstås som en måte å for Khadija å beskytte ikke bare seg selv, men også foreldrene mot rasisme. Her snus dermed foreldre/barnrelasjonen litt på hodet.

Selv om situasjonen endret seg til det bedre da hun begynte på videregående skole, og Khadija i dag studerer på universitetsnivå, så har denne erfaringen påvirket hennes utdanningsvalg.

(...) den opplevelsen sitter i meg – følelse av at jeg ikke kan matte. (...) jeg har valgt å gå [samfunnsvitenskapelig studie] fordi det ikke har noe med matte å gjøre. Hvis den læreren hadde sett meg – og ikke bare minoritetsbakgrunnen – eller navnet mitt, så hadde jeg kanskje valgt en annen utdanning nå – noe som hadde med matte å gjøre.

Khadijas historie illustrerer dermed hvilke langtidsvirkende konsekvenser det kan ha å bli utsatt for rasisme.

Opplevelsen av at læreren(e) bare ser elevens minoritetsbakgrunn, og ikke hvem du er som person, slik Khadija beskriver ovenfor, er noe som går igjen i flere av deltagerens historier. Ofte henger dette sammen med en mangel på kunnskap om andre deler av verden som gjør at lærere og elever har antagelser om ungdom som kommer fra disse stedene. For minoritetsungdommene kan dette få uheldige konsekvenser og lede til en opplevelse av å bli behandlet som mindreverdige. For en av deltagerne kom dette til uttrykk gjennom en lærers kommentar om hans skolegang:

Da jeg begynte på VGI hadde vi naturfagstime. Jeg kjente ikke læreren, men hun spurte – «kan jeg spørre deg -hadde du skole da du var liten?». – «ja selvfølgelig. Hvorfor spør du om det?» Jeg tok det ikke alvorlig. Men da begynte elevene å tulle med det.

Lærerens kommentar kan sies å basere seg på stereotype antagelser om at afrikanere ikke har tilgang til skole. Selv om kommentaren kan fremstå som uskyldig, blir deltageren gjennom den, utpekt som den som er annerledes – foran alle de andre elevene. I likhet med Khadijas historie ovenfor, påvirket lærerens kommentar de andre elevene, og det er med en viss frustrasjon deltageren beskriver at de andre elevene begynte å tulle med at han ikke hadde gått på skole. Dermed videreføres også den stereotype oppfatningen av afrikanere som uskolerte (analfabeter) – på tross av at deltageren motbeviste den.

Noen av elevene har svært positive fortellinger om møte med lærerne, og i disse fortellingene er det nettopp opplevelsen av å bli sett for den de er som trekkes frem som viktig. Tsfay forteller at han fikk svært god oppfølging av sine lærere på ungdomsskolen, hvor han i likhet med flere andre i studien, først gikk i en introduksjonsklasse;

Hadde det ikke vært for det, så hadde jeg ikke vært der jeg er nå, jeg ble godt integrert og lærte norsk grundig. Og jeg fikk mulighet til å velge det studiet jeg ville – jeg hadde ikke visst om det hvis det ikke var for de lærerne.

For Tsfay var det essensielt at lærerne så hvilke interesser han hadde, og gjorde ham oppmerksom på at han hadde mange valg når det gjaldt videreutdanning. Andre forskere har skrevet om hvordan lærerne først og fremst er opptatt av å gi flerspråklig ungdom tilstrekkelig kunnskap i norsk for å få de igjennom skolen, og videre inn i arbeidslivet (Pihl, 2009). Som Mathisen (2020) påpeker kan en konsekvens av dette være at fokuset rettes mot å veie opp for ungdommens mangler heller enn å sette søkelys mot de ressursene de har, som for eksempel å være god i matte eller ha en stor interesse for naturfag eller samfunnsfag. Mens et sterkt fokus på språkopplæring er viktig og forståelig kan det også gjøre noe med hvilke forventninger en har til flerspråklige elever – og dermed også med hvilke muligheter en tenker at ligger åpne for denne gruppen elever. I tilfellet for Tsfay var det nettopp lærernes årvåkenhet ovenfor hvilke ressurser og interesser han hadde som gjorde at de kunne veilede ham inn i en videreutdanning han nå trives svært godt med.

ORDBRUK BLANT LÆRERE

Flere av deltagerne forteller at lærerne bruker n-ordet, både i undervisning, og i dagligtale, og uttrykker et sterkt ubehag med dette. De forteller at lærernes bruk av ordet, har gjort at hvite medelever også har tatt ordet i bruk. Dette ble et stort tema under et av gruppeintervjuene:

Det verste Norge gjør – barn og ungdom lærer ting som ikke er nødvendig. Barn vet ikke hva n-ordet betyr, men når de lærer om slavehandelen bruker lærerne n-ordet, de forstår ikke hva det betyr. Hvordan kommer ungdom til å ta dette videre? I

en time var det ti utlendinger og fem nordmenn, og læreren bruker n-ordet – alle [minoritets]ungdommene så på hverandre og tenkte ok vi sier ingenting, men hva med nordmennene – de kommer til å lære at det er greit å bruke ordet.

Deltagerne beskriver situasjonen ovenfor med frustrasjon. Dette er forståelig da det fremgår at n-ordet i undervisningen forblir uproblematisk, og at paralleller til dagens bruk av begrepet ikke nevnes. Stine Helena Bang Svendsen (2014) skriver i artikkelen *learning racism in the absence of race*, om en undervisningssituasjon hvor n-ordet kommer opp. I motsetning til i situasjonen våre deltagere beskrev ovenfor, påpeker læreren i Svendsens studie at n-ordet er et stygt ord som ikke skal brukes i dag. Samtidig, skriver hun, vet både elever og lærere at det fortsatt brukes som et rasistisk uttrykk, men ved å benekte begrepets relevans i dagens samfunn lukker læreren muligheten for å problematisere rasistiske ideer slik de forekommer i dagens Norge.

Den manglende problematiseringen av n-ordet i undervisningen, har gjort at både lærere og hvite majoritets elever bruker ordet også i dagligtale.

Mange bruker n-ordet på en dårlig måte. De forsvarer det med at det ikke betyr noe negativt. Det har skjedd så mye at det har blitt en del av hverdagen – så jeg gidder ikke å bry meg mer. Hvis du prøver å si ifra – sier de «nei det har jeg ikke sagt», eller «det var ikke negativt ment».

Å påstå at n-ordet ikke betyr noe negativt på norsk er en vanlig argumentasjon, ofte feilaktig (se side 2) begrunnet i at Norge ikke var en aktiv deltager i dehumaniseringen av afrikanere som muliggjorde slavehandelen (Svendsen, 2014). For mottagerne av begrepet er det et uttrykk for at brune mennesker er mindre verdt enn hvite – og det kan oppleves som svært ydmykende. Læreres bruk av n-ordet kan dermed for minoritetsungdommene oppleves som å bli fratatt definisjonsmakten over seg selv, hvor de blir redusert til dette ordet - et objekt, heller enn et individ. At n-ordet brukes aktivt av lærere som uttrykk for noe negativt, kommer også frem i følgende sitat:

I fjor var læreren sur på meg, – vi var ute, og en elev spurte kan vi ha musikk selv om vi er ute. Læreren sa «ja hvis det ikke er [n-ordet]musikk». Slike ting tar ikke lærerne opp – det [bruken av n-ordet] bare spres.

Det kan her tolkes som at læreren brukte n-ordet for å skille mellom hvilken type ungdomskultur som er innenfor og hvilke som ikke er det. Samtidig, peker første delen av setningen – det at læreren var sur på minoritets eleven, mot at eleven oppfattet det som at læreren brukte ordet for å markere avstand til eleven og et kulturuttrykk eleven ble antatt å representere. Situasjonen kan i så måte forstås som et eksempel på en situasjon hvor minoritets elever indirekte blir posisjonert som en motsats til «det norske», jamfør Fylkesnes studie (2019).

Å FÅ KONTAKT MED MAJORITETSELEVER

Det er dritvanskelig. På en måte hvis du er utlending så kan du bli kjent med andre utlendinger, men nordmenn er veldig vanskelig. Det er få utlendinger som går med nordmenn.

Nesten samtlige av deltagerne beskriver det å bli kjent med majoritets elever som svært vanskelig, uavhengig av kjønn. De fleste påpeker imidlertid at det er enklere for gutter å bli kjent med majoritetsnordmenn enn for jenter. Dette begrunnes i at fotball fungerer som en møtearena for gutter, mens jentene ikke har tilsvarende arenaer hvor jenter møtes på tvers av ulike bakgrunner. Mens mange av de kvinnelige deltagerne i undersøkelsen deltok i lagsport som fotball og volleyball før de kom til Norge, deltar de ikke i de samme aktivitetene her. Hva grunnen til dette er har ikke denne rapporten grunnlag for å si noe om.

Mange av deltagerne peker på kulturforskjeller for å forklare utfordringen med å bli kjent med majoritetsnordmenn. De forstår seg selv og andre minoritetsnordmenn som sosiale, mens majoritetsnordmenn ikke er det. Som en av deltagerne uttrykker det; *jeg tenkte hvorfor kommer de ikke nær meg når jeg vil? Men nordmenn er sånn. (...) Veldig individuell kultur hos nordmenn.* Denne kulturforklaringen er interessant da de færreste har venner som har samme bakgrunn som de selv – og dermed heller ikke i utgangspunktet deler den samme kulturen. Som en av deltagerne sier:

Jeg har ingen venner fra mitt hjemland, alle er fra andre land, men det er vanskelig å få norske venner. De norske venner velger å ikke svare tilbake, selv om de hører meg.

Mange forteller om opplevelser av å bli ekskludert av majoritetsnordmenn, og flere påpeker at selv når de aktivt prøver å inkludere seg selv, så blir de ignorert, eller de blir først høflig mottatt, men opplever deretter at ingen snakker med dem. Denne opplevelsen har for mange ledet til en følelse av utrygghet i de vanlige klassene. Som en av de forteller:

Jeg glemte norsken min, og følte meg ikke så trygg – det var veldig vanskelig. Jeg snakket med venner om det – om at de andre elevene ikke ville snakke med meg. Men etter hvert ble jeg vant til det. (...) Jeg må bare fokusere på skolen fordi jeg kom hit for å lære – så det tenker jeg hele tiden – jeg kom ikke hit for å få venner – jeg kom for å lære noe nytt, og få et bra liv.

Å rette søkelyset mot læring og hva som skal til for å få et bedre liv senere, blir for denne deltageren en overlevelsesstrategi. Det gjør det mulig for henne å ikke ta innover seg den ekskluderingen hun blir utsatt for. Samtidig er livet noe som skjer nå, ikke senere, og det er ikke alltid så enkelt å holde ekskluderingen på avstand og faktisk fokusere på skolen.

Denne utryggheten ble for mange forsterket av gruppearbeid og presentasjoner i klassen. Flere forteller at de opplever at medelever ikke skriver ned deres bidrag når de jobber sammen i grupper, eller at de ikke får lov til å bidra i skriftlige innleveringer fordi de antas å ikke kunne skrive «korrekt» norsk. Som flere påpeker så ønsker de å få korreksjon på språket slik at de lærer å snakke og skrive det flytende. Dette blir imidlertid utfordrende når

de ikke får muligheten til å prøve og feile. Noen påpeker at enkelte medelever er hjelpsomme, men at negative reaksjoner fra andre medelever gjør at de vegrer seg for å delta aktivt i klassen. Som en sier; *Noen er snille og retter språket, men andre gjør ikke det. Jeg liker ikke dem, de som ler av oss.*

De andre elevenes latter gjør at flere blir svært selvbevisste og redde for å si eller gjøre noe feil.

(...) Under presentasjon i klassen så var alle stille bortsett fra når jeg og min venninne presenterte, da lo de.

(...) De mobber meg, men lærer ser det ikke. Medlever gir meg ikke tid til å snakke.

(...) Jeg tenker ofte på om jeg kommer til å si noe feil grammatisk. Jeg tenker også at jeg blir tatt opp [opptak på mobil] og om noen vil bruke det etterpå. Jeg gjør det bedre i små grupper. Jeg svarer ofte jeg vet ikke i store grupper fordi jeg er nervøs.

Det siste sitatet ovenfor viser hvordan bruken av telefoner i klassen og sosiale medier også forsterker frykten for å si noe feil – da er det ikke bare klassen en frykter å si noe feil ovenfor, men også å bli hengt ut og gjort narr av ovenfor en potensiell svært stor skare mennesker.

En av deltagerne forteller at utestengingen har gått utover skoleprestasjonen hennes. Som hun sier: *Jeg mister motivasjon for å komme på skole fordi jeg vet jeg kommer til å bli mobbet.* Hun legger vekt på at hun i utgangspunktet liker skolen, men at det er vanskelig å holde fokus når hun blir mobbet. Hun forteller videre at hun fikk bedre karakterer under nedstengningen under koronapandemien fordi hun da slapp å forholde seg til medelevene, samt at det da bare var individuelle oppgaver, noe som gjorde at hun fikk vist seg frem bedre.

Ekskluderingen som mange av deltagerne utsettes for kan tolkes som en form for mobbing eller utestenging som kan ramme hvem som helst uavhengig av bakgrunn. Dette er imidlertid et gjentakende mønster både i denne studien, og i annen forskning på feltet (Trøften, 2010, Chinga-Ramires 2017, Wasvik, 2017, Mathisen, 2020), og må derfor kunne sies å være knyttet til rasisme. Flere av deltagerne i denne undersøkelsen knytter også ekskluderingen sammen med rasisme.

De andre har venner fra før og har ikke lyst til å gå til noen som er annerledes.

De sa til meg at jeg var annerledes fordi jeg var brun. Det var flere som kom til meg og sa at «Du vet at brune folk var slaver før i tiden».

Karla som har hele sin skolegang fra Norge, forteller at rasistiske kommentarer var dagligdagse, og at dette gjorde at hun etter hvert trakk seg tilbake fra de andre elevene. Da hun var yngre, spiste hun eksempelvis aldri med de andre elevene. Dette var fordi, mens de andre spiste brødsiver, hadde hun med mat fra foreldrenes hjemland til lunsj, og opplevde å bli mobbet av de andre elevene for maten hun spiste. Hun forteller at læreren prøvde å ta tak i problemet, men at dette ikke hjalp. Etter mye rasistisk mobbing og ekskludering har hun etter hvert gitt litt opp å prøve å få kontakt med majoritetsnorske elever. Som hun sier; *Det endte med at jeg holdt avstand fra norske folk fordi de holder avstand til oss.* Karla er

ikke den eneste som uttrykker en form for oppgitthet over samspillet med majoritetsnorske elever. Som en annen av ungdommene sier: *Jeg prøvde å ta kontakt, men det var vanskelig å få de til å svare – etter en stund så slutter du å ta kontakt.*

Å FINNE TRYGGHET I «EGNE ROM»

Mens mange av deltagerne opplever å bli ekskludert av majoritetselever og at klassene er utrygge, opplever de å finne et fellesskap med andre som også har flerkulturell bakgrunn, og for mange er også introduksjonsklassene en viktig arena. Karla som ovenfor fortalte om ekskludering gjennom hele barne- og ungdomsskolen, sier at situasjonen endret seg da hun kom til videregående skole hvor hun møtte andre med flerkulturell bakgrunn. Hun beskriver det som en lettelse at hun slapp å jobbe så hardt for å bli inkludert, for som hun sier, de flerspråklige elevene *kom til meg!* Flere av de som har opplevd å bli utestengt, eller å aktivt måtte inkludere seg selv, har et bevisst forhold til det å inkludere andre og oppsøker nye flerspråklige elever når de kommer til skolen. Som to av deltagerne uttrykker det:

De har vært i samme situasjon, så de har lyst å hjelpe andre fra situasjonen. (flere nikker).

(...) vi har samme utfordringer, kan ikke snakke språket godt og har samme kultur.

Kanskje er det nettopp dette med at de deler noen av de samme utfordringene, som gjør at de søker mot hverandre, samtidig som de opplever å bli kategorisert i sekkebegrepet «utlending».

Noen av deltagerne beskriver introduksjonsklassene som et viktig element i tillegg til fellesskapet med andre med flerkulturell bakgrunn. Disse klassene oppleves som trygge rom hvor de kan ta plass, og snakke fritt, uavhengig av språkkunnskaper. Denne tryggheten har tydelig påvirkning på skoleprestasjonene, som en av de uttrykker det - *Jeg gjør det best foran elever med utenlandsk bakgrunn eller bare foran lærer.* Dette kan kobles til at terskelen for å uttale noe «feil» her er lav. Mens elevene opplever å bli ledd av i de andre klassene, møter de i introduksjonsklassene medelever som veksler mellom ulike språk for å hjelpe hverandre med å forstå.

Å BLI MØTT MED STEREOTYPE ANTAGELSER

Flere av deltagerne i studien påpeker at majoritetselevne har lite kunnskap om verden utenfor det globale nord, og i særlig grad Afrika. Som flere av deltagerne sier;

De tror Afrika er ett land, at det bare er fattigdom, sult og vannmangel der.

De er ofte nysgjerrig på kulturen, men istedenfor å spørre deg, så dømmer de deg. De er både redd og nysgjerrige.

Norske folk er mer interessert i land som Japan, USA eller Australia, men ikke hvis du er fra Afrika.. Mye feiloppfatninger om Afrika. Det er på grunn av nyhetene og fordommer. De ser bare dårlige ting på nyhetene.

Det eneste positive folk vet om Afrika er at en kan dra på safari der.

Mye av det de sier om Afrika har jeg aldri opplevd.

Flere av deltagerne forteller om å stadig få spørsmål som «bodde du i en stråhytte» eller «har dere skole der» - spørsmål som deltagerne i studien ikke kjente seg igjen i. De stereotype oppfatningene om Afrika og Midtøsten gjør at deltagerne blir sett som representanter for disse stereotypene heller enn som de individene de er.

Å håndtere denne typen stereotype oppfatninger kan være ekstra utfordrende når du er den eneste minoritetsnorske i klassen. Sarah er en av flere blant deltagerne som har opplevd å være den eneste melaninrike eleven i klassen eller på skolen. Hun forteller at det var vanskelig å få venner da hun gikk på barneskolen, og at hun opplevde det å se «annerledes» ut enn sine hvite medelever som utfordrende.

Jeg var i en fase hvor jeg prøvde å være akkurat som andre jenter i klassen min – for det meste på utseende. Jeg forholdt meg til det som var «riktig», men samtidig ble jeg ikke akseptert for den jeg er. Jeg prøver å være som dere, men fortsatt er jeg ikke som dere fordi jeg fortsatt er den mørkhuda jenta. Jeg ville absolutt se ut som en norsk jente, ha lysere øyne og lysere hud, men selvfølgelig hadde jeg ikke mulighet til det.

Sarah viser her hvordan hun forsøkte å tilpasse seg en skjønnhetsnorm som portretterer hvit hud, blå øyne og slett lyst hår som noe å strebe etter. Denne normen understrekes ytterligere gjennom kommentarer som *du er pen til å være svart* - som andre deltagere forteller at de har fått høre. Denne normen kan oppleves som ekstra påtrengende dersom det er få alternative forbilder å speile seg i. Andre studier har vist hvordan undervisningen i stor grad snakker til en heterofil ciskjønnnet funksjonsfrisk hvit majoritet (Røthing & Svendsen, 2009, Midtbøen et al. 2014). De av oss som på ett eller flere vis faller utenfor dette, ser sjeldent seg selv representert i undervisningen, ei heller i populærkultur og media. Å heller ikke kunne speile seg i andre i klasserommet, kan fremkalle et ønske om å, som Sarah sier «være som dere». Dette må også sees i sammenheng med samspillet med hvite medelever.

Folk lo av håret mitt, og ville ta i det, og det likte jeg ikke. Jeg ble kjent på grunn av disse tingene; at jeg har annerledes fjes, hår. De likte at jeg var klovnen - at jeg skulle gå med afro – de lekte med den. De ville at jeg skulle danse rart foran dem. Det var nesten så jeg gjorde narr av min egen kultur uten at jeg innså det. De ville at jeg skulle snakke språket mitt for da lo de av det. Jeg gjorde det for å bli akseptert. Det eneste jeg tenkte på var at jeg ville bli akseptert og få venner.

Sarahs beskrivelse av hvordan medelevene ville at hun skulle være en «klovn» som hun sier, kan tolkes som et uttrykk for en stereotyp oppfatning av Afrikanere, hvor forventninger knyttet til denne stereotypen, ledet til en rasialiseringsprosess hvor Sarah ble gjort til den

eksotiske andre. Hun ble «den som var så annerledes» enn «oss», som kunne fortelle «spennende ting» om en «merkelig kultur». Som Sarah påpeker er det umulig å unnsnippe sin egen kropp, og siden hun ikke kunne «bli som de andre», ble hennes strategi, å spille med på notene når hun ble møtt med stereotype oppfatninger av Afrika og Afrikanere.

I likhet med Sarah var Tsfay den eneste melaninrike eleven på sitt studieprogram på videregående. Som han sier: *Jeg var en utlending som ikke pratet så godt norsk, mens de andre var bygdeungdom som ikke hadde hatt så mye kontakt med «utlendinger».* Han beskriver starten som ganske tøff, og at han måtte tåle å stå i mye dritt. Det å finne frem til felles interesser ble imidlertid et vendepunkt:

Selv med de folka som var kjipe i begynnelsen – når de skjønnte at jeg er interessert i de samme tingene som de så ble vi venner. (...) De begynte å se at jeg er så interessert i [yrke] og da ble jeg en av de, bare at jeg har litt annerledes hudfarge.

Han påpeker at noe av det som også var viktig for å knytte kontakt med majoritetselvene var at han lærte seg hedmarksdialekten, og at han hadde fått såpass god språkopplæring på ungdomsskolen at han kunne forstå humor og ironi. Selv om han etter hvert fikk venner på skolen, opplevde han mye rasisme. Nettopp det å ta ting som en spøk fremstår som en sentral strategi for ham:

(...) Jeg ble først venn med en av de som er mest rasistiske der. Hvis jeg skulle blitt fornærmet av alt de sa til meg så hadde jeg ikke overlevd. Jeg måtte ha tykk hud, kunne ikke ta noe seriøst. Men når noe kan oppleves rasistisk og du ikke tar det seriøst, det er litt spesielt.

(...) Vi prata om utlendinger, at de er veldig glade i nav, at de ikke gidder å jobbe, og jeg kunne få kommentarer på alt jeg kjøpte – «går du på nav du»?

(...). Jeg bare lo av det, og gikk videre. Jeg tror jeg tenkte at de ikke gjorde det med vilje. Jeg er veldig vanskelig å krenke, tok alt med et smil, og ble ikke fornærmet.

(...) De har blitt mer snille mot folk fra samme land som meg, men de er fortsatt rasistiske mot andre. De opplevde kanskje at jeg var med på de rasistiske kommentarene – når vi diskuterte rase, om utlendinger og jobb – at de er late, og jeg lo med – så de følte kanskje at jeg var enig med de i det – men jeg var jo ikke det. På slutten [av videregående skole] sa de du er jo like rasistisk som oss. Men jeg er jo ikke det egentlig. Men jeg tar ikke alt like seriøst. Jeg burde kanskje ikke tullet så mye med de, for da trodde de at jeg var enig med de (ler).

(...) da det begynte å blusse opp om rasisme i USA – da begynte jeg å tenke at var jeg altfor slapp med de. Jeg ble kaldt n(-ordet), sotmus, sotnisse, dotten – alt du kan tenke deg. (...) men jeg ble ikke fornærmet. Jeg ga tilbake. Men det var verre det jeg fikk, jeg gikk ikke på rase, jeg sa de var stygge. (...) Men jeg prøver å si ifra til dem. I fjor sa jeg at dere må ikke si alt dere sier til meg til andre svarte.

Gjennom Tsfays fortelling, blir det tydelig at han bruker humor som en overlevelsestrategi. Det å ikke ta innover seg hva det er vennene sier, men å ta det som en spøk gjør det mulig

for ham å holde det litt på avstand. I likhet med Sarahs historie ovenfor, blir Ts fay rasialisert og gjort til «den andre», gjennom at vennene projiserer stereotypiske forestillinger om hva det vil si å være «utlending», på ham. Mens dette, i likhet med i Sarahs fortelling, gjøres med humor, gir Ts fay uttrykk for at det er med et visst ubehag han lo med. Sarah var bare et barn da hendelsene hun beskriver ovenfor skjedde. Hun forteller at det først er de senere årene hun har begynt å sette ord på hva som skjedde. Ts fay var langt eldre, likevel sier også han at det først er det siste halvåret han har begynt å sette ord på ubehaget. Han setter dette i sammenheng med Black Lives Matter bevegelsen og demonstrasjonene våren 2020. Flere andre deltagere forteller at de også har delt rasistiske opplevelser med hverandre, men ikke nødvendigvis snakket om det som rasisme tidligere. Når en er nokså alene om å forsøke å håndtere erfaringer med rasisme, kan det være vanskelig å sette ord på det som oppleves. Derfor kan hendelser som Black Lives Matter demonstrasjonene bidra til å hjelpe unge, også i Norge, med å artikulere det de har vært utsatt for.

Sarah og Ts fays historier er eksempler på hvordan minoritetslever kan oppleve å bli gjort til representanter for stereotype oppfatninger av eksempelvis Afrikanere, heller enn å bli sett som komplekse individer. Som vist ovenfor setter mange av deltagerne dette i sammenheng med manglende kunnskap om verden utenfor det globale nord. Sarah reflekterer over at hun tidligere selv også hadde et stereotyp bilde av Afrika. Dette kan forstås som en form for internalisering som forsterkes av mangelen på representasjon i undervisning, media, mm. Hun forteller imidlertid at denne forståelsen endret seg da hun begynte på ungdomsskolen: *det var da jeg begynte å akseptere meg selv mer – droppet negativiteten, og aksepterte den afrikanske siden av meg.* Dette setter hun i sammenheng med at hun her møtte andre medelever som også hadde flerkulturell bakgrunn:

Da ble jeg kjent med folk fra andre kulturer også. Det var fint. Da slipper man den narrow minded tankegang. Man får sett ting fra andre perspektiver enn bare ett.

Måten Sarah beskriver dette møtet på kan forstås som at hun her fikk nye perspektiver på land i det globale sør, som brøt med de stereotypiske fremstillingene hun hadde møtt i skole og media tidligere. Dette møte åpnet også opp ett rom for å se sin egen families kulturarv i et nytt lys – og som hun sier aksepterte den Afrikanske siden av seg selv. Det å møte andre med flerkulturell bakgrunn gir flere å speile seg i – og kan, som i Sarahs tilfellet, gi en positiv identitetsbekreftelse som de sjelden møter andre steder i skolen (Mathisen, 2020). Denne positive opplevelsen av å ha fått tilbakevist sine egne stereotype oppfatninger av Afrika, har også gjort at Sarah argumenterer for at å lære mer om verden utenfor Europa er sentralt i å bekjempe rasisme. Som hun sier:

Jeg skulle ønske vi fikk mer kunnskap om verden – ikke bare om Europa. Vi går på skolen i 13 år, og Asia og Afrika blir bare så vidt nevnt i løpet av disse 13 årene. Skolen burde ha et system slik at - selyfølgelig skal vi vite om Europa, men Asia og Afrika er der også. Vi trenger ikke å vite hver detalj, men det hadde vært bedre om vi snakket om de andre kontinentene også. Jeg føler personlig at det folk tenker når de hører Afrika er at det er ett land og at det er fattig. (...) Jeg føler at hvis vi hadde lært om verden og ikke bare én verdensdel så hadde diskrimineringen også vært mindre.

Sarahs forslag om en mindre eurosentrisk undervisning, er et viktig bidrag inn i debatten om hvordan skape en mer inkluderende og antirasistisk undervisning. I kapittelet som følger nedenfor vil vi gå mer inn i undervisning om rasisme.

LÆRERNES HÅNDTERING AV OG UNDERVISNING OM RASISME

På spørsmålet om de kan ta opp rasistisk ekskludering og mobbing med lærerne, svarer flere at de opplever å ikke bli tatt på alvor når de forteller om det.

Det blir oversett når man sier at man blir utsatt for rasisme. De tror deg først når du blir slått, eller gråter. Det går ikke på småting som at de vil ikke sitte ved meg, det blir ikke sett på som alvorlig nok.

(...) hvis vi sier ifra så blir vi sett på som «dramatiske personer».

Noen har imidlertid hatt lærere som har tatt grep. En deltager forteller eksempelvis om at hun slapp å måtte jobbe mer sammen med en elev som aktivt ekskluderte henne. Denne formen for problemløsning tar imidlertid ikke tak i de bakenforliggende årsakene til at rasisme og ekskludering oppstår i skolen. Fokuset rettes mot individer som utøver rasisme i ord og handling, og ikke på det strukturelle nivået som bygger opp under disse handlingene. Audrey Osler og Hein Lindquist (2018) påpeker at utfordringene i dagens lærerutdanninger er at studenter ikke lærer hvordan rasisme og forskjellsbehandling skal håndteres på en god måte.

Videre mangler ofte lærere og elever et språk for å snakke om rasisme. Midtbøen, Orupabo og Røthing (2014) finner i sin undersøkelse «Etniske og religiøse minoriteter i læremidler, lærer og elevperspektiver», at undervisning om rasisme definerer rasisme snevert – som unntakshendelser, noe som foregår i andre land, eller i en annen historisk kontekst. Undervisningen bidrar dermed til å usynliggjøre rasismen som unge med minoritetsbakgrunn opplever i dagens Norge. Dette speiler i stor grad vår undersøkelse hvor samtlige sier at de har hatt om rasisme i forbindelse med undervisning om slavehandelen, den amerikanske borgerrettighetsbevegelsen, holocaust eller apartheid i Sør-Afrika, men ingenting om hvordan rasisme kan arte seg i dagens samfunn. Som denne deltageren beskriver:

Jeg har aldri opplevd at vi har snakket om det. En gang hadde vi fotballdag på skolen. Og før kampen startet hadde vi «vis rødt kort mot rasisme» - som en slags kampanje. Det er det eneste jeg har opplevd hvor rasisme har kommet frem i lyset, og at det ble sagt - nei det er ikke greit. Ellers har jeg aldri opplevd det. Men i samfunnsfag lærer vi om hvordan rasisme var før i tida. Det er litt trist at vi ikke lærer om hvordan det er i dag. Selv om det ikke er like brutalt som før, at svarte ikke får sitte sammen med hvite på bussen, så er det [rasisme] noe som skjer fortsatt. I Norge er det veldig usynliggjort – det skjer på en skjult måte.

Midtbø et al (ibid), argumenterer for at fokuset på de historiske, ekstreme og marginale fenomenene, fremfor det dagsaktuelle og det gjenkjennelige, er problematisk. Denne tilnærmingen mangler et strukturelt perspektiv som eksempelvis tematiserer hvordan tilsynelatende nøytralitet kan få ulikhetsskapende konsekvenser. Dermed gir ikke undervisningen verktøy for å forstå opplevelser og erfaringer med rasisme som elevene selv kan ha. I likhet med Midtbø et al, skriver Svendsen (2014) at skolens undervisning om rasisme kommer til kort på grunn av manglende språk for å snakke med elever om deres egne erfaringer med rasisme.

I mangel på undervisning som kan hjelpe dem å forstå sine egne opplevelser blir familie og andre ungdommer som selv har erfaring med å bli utsatt for rasisme svært viktig. Som flere beskriver:

Rasisme var ikke noe vi snakket om da på samme måte som nå. Men det at vi snakket om det oss imellom det ble en bekreftelse på at «det er ikke meg» - jeg er ikke alene om det, - en bekreftelse på at det er rasisme.

(...) Jeg skjønnte at jeg er ikke den eneste som har opplevd dette.

Samtidig, er det ikke alle som har denne muligheten til å dele erfaringer med familie og venner, og å kunne finne støtte i andre. Som en av deltagerne beskriver:

Familien min har aldri spurt meg om hvordan jeg opplever det – vi har ikke snakket om hverdagsrasisme. De er dårligere integrert en oss barna. Så, for de er noen enten rasist eller ikke [ingen gråsoner – vanskeligere å identifisere hverdagsrasisme]. De skjønner ikke hvordan samfunnet fungerer. Da får du kanskje ikke så mye hjelp til å se at det er rasisme. (...) Jeg har ikke fått noe opplæring hjemmefra om rasisme. Jeg begynte ikke å tenke på hverdagsrasisme før i vår da det ble masse demonstrasjoner og slikt. (...) Vi har aldri hatt om hverdagsrasisme på skolen heller. (...) men jeg har blitt veldig bevisst på å snakke om det. Jeg synes det er viktig å snakke om.

Noen av deltagerne kom til Norge som enslige flyktninger, eller som har foreldre som selv ikke er helt innforstått med normene i det norske samfunnet enda. De må derfor ofte lære seg hvordan de skal håndtere rasisme på egenhånd.

Som Midtbø et al (2014:71) påpeker, ligger det et stort potensial i at skolen aktualiserer undervisningen om rasisme, og slik bidra til å åpne opp elevenes handlingsrom når det gjelder å dele erfaringer med rasisme, så vel som å forstå hvordan rasisme skjer og hvordan det kan motarbeides.

UTENFOR SKOLEHVERDAGEN

Tatt for gitte ideer om «de andre» leder ikke bare til rasisme i skolen, men også på andre arenaer i livet. For deltagerne som er, eller antas å være, muslimer, er det i særlig grad ideer om islam som en streng og kvinneundertrykkende religion som preger møtet med majoritetsnordmenn. Dette er stereotype ideer som møter muslimske og antatt muslimske deltagere på skolen så vel som i arbeidslivet og i fritiden. Islamofobi er et økende samfunnsproblem og fremsto som svært sentralt i flere av deltagerne fortellinger. Dette har derfor fått et eget underkapittel, som etterfølges av erfaringer med rasisme i arbeidslivet. I deltagerne fortellinger fra arbeidslivet, blir det tydelig hvordan ideen om «de andre» får konsekvenser på et strukturelt nivå. Her forteller deltagerne blant annet om utfordringer med å få jobb, på grunn av at de har såkalt «utenlandske» navn, og opplevelser av å måtte jobbe ekstra hardt for å bevise at de er dyktige i sitt respektive yrke. Til slutt vil vi gå litt inn på hvordan deltagerne opplever å bli møtt av sine lokalsamfunn når de beveger seg rundt i offentlige rom på fritiden.

RELIGION

Alle deltagerne i undersøkelsen fremhever at muslimske jenter og kvinner som bruker hijab møter mer rasisme og fremmedfrykt enn andre. Denne oppfatningen gjenspeiles i flere holdningsundersøkelser. En spørreundersøkelse gjennomført av FAFO (Tyldum, 2019) viser at en av tre respondenter svarte at kvinner med hijab ikke kan forvente å bli behandlet på samme måte som andre kvinner, mens en undersøkelse gjennomført av Holocaust senteret viste at negative stereotyper av muslimer er utbredt, og at 34% av respondentene ga uttrykk for negative holdninger mot muslimer (Hoffman og Moe, 2017). De negative stereotypene av muslimer påvirker deltagerne hverdag på ulike måter, og rammer også de som antas å være muslimer ut fra synlige karakteristika som hudfarge, jøder og ortodokse kristne som ikke spiser svin. Nedenfor følger historien til en av de kvinnelige deltagerne som selv har valgt å slutte med hijab, samt refleksjoner rundt hvordan stereotype oppfatninger av muslimske menn, påvirker muslimske menns samhandlinger med majoritetsnordmenn.

«JEG ER MUSLIM OG BRUKTE HIJAB FØR– SÅ JEG HADDE IKKE SÅ MANGE VENNER».

Sitatet ovenfor er fra en av de unge kvinnelige deltagerne, og understreker hvilken rolle religion spiller i møtet med hvite majoritetsnordmenn. De som har eller antas å ha muslimsk tilhørighet, og i særlig grad kvinner som bruker hijab, opplever i stor grad å bli møtt med fremmedfrykt og rasisme. Som denne unge kvinnen beskriver:

Jeg får ofte spørsmål som «hvorfor er religionen din streng, hvorfor kan du ikke spise gris eller drikke [alkohol], blir du slått?» De tror islam er veldig strengt, når det

handler om jenter spesielt, at muslimske menn slår kvinner og at kvinnene må være hjemme. Men slik er det jo ikke – de fleste vil at jentene skal ta utdanning.

Islam og muslimer blir gjennom denne typen spørsmål portrettert som det motsatte av «norske verdier» og muslimske menn som det motsatte av «norske menn» (Gullestad, 2002). Disse antagelsene om hva det vil si å være muslim, former i svært stor grad hvordan majoritetsnordmenn forholder seg til muslimske kvinner. Denne deltageren beskriver blant annet hvordan andre medelever ekskluderte henne fra sosiale aktiviteter fordi de antok at hun på grunn av hijaben ikke kunne være sosiale etter skoletid, og vertfall ikke på fest, at hun hadde en streng familie, og som hun sier, ikke kunne gå ut av huset. Mens valg om å ta av hijaben ofte tolkes som en frigjøring fra en patriarkalsk kultur av majoritetsnordmenn, er hennes valg om å ta av seg hijaben snarere knyttet til opplevelsen av å bli utestengt og annerledesgjort i møtet med majoritetsnordmenn.

Jeg tok av hijaben fordi den ikke er meg – jeg klarer ikke at folk blir redde, at de ikke vil snakke med meg bare fordi jeg bruker hijab.

(...) Men etter at jeg tok av hijaben så inkluderer de meg – Det har endret så mye – jeg fikk mye trygghet i meg selv, selvbildet mitt er godt nå. Familien har forstått at jeg ikke vil bruke hijab fordi jeg ikke får venner med den. (...) Nå gjør jeg mange aktiviteter. Det er ikke slik at jeg går ut av min religion og kultur, men det er en balanse. Jeg vil ikke skade familien min.

Hennes beskrivelse av hvordan omgivelsenes forhold til henne endret seg etter at hun tok av hijaben, og at dette også ledet til et styrket selvbilde, viser de psykiske konsekvensene av å bli utsatt for rasisme og annerledesgjøring. Å slutte å bruke hijab var en måte for henne å nærme seg normene i det norske samfunnet på, og bli mer lik majoritetsnordmenn. Hennes opplevelse av å bli inkludert etter å ha sluttet med hijab, illustrerer i så måte, som Gullestad skriver, at det norske samfunnet er bygget rundt en tanke om likhet i betydningen å være lik – og at når noen skiller seg for mye ut, så tar vi heller avstand.

Hvilken vekt religion ble tillagt under intervjuet var svært kjønnnet. Mens det var svært fremtredende hos de unge kvinnene, spilte det en mindre rolle i intervjuene med de unge muslimske mennene. Dette kan forstås i lys av at muslimske kvinner som bruker hijab er langt mer synlige som muslimer enn muslimske menn, og oftere opplever rasisme direkte knyttet til sin religion. Samtidig er det tydelig at majoritetsnordmenns antagelser om hva det vil si å være muslim, og antagelser om muslimske menn som svært kontrollerende ovenfor kvinner i familien, også preger de unge mennene. To av mennene kommer opprinnelig fra et europeisk land, og blir i mange henseender ikke antatt å være muslimer. De forteller at de helst vil bli godt kjent med folk før de forteller om sin religion. Som Bilal sier:

Hvis jeg blir spurt så sier at jeg er muslim. Det kan sjokkere noen (...) Man blir sett litt rart på hvis man sier at man er muslim.

Han forteller om at han tok med majoritetsnorske venner på ferie til landet familien hans er fra, og at vennene ble overrasket over at deres antagelser om at kvinner i muslimske land ikke får lov til å gå ut alene, må bruke hijab, og at alkohol er forbudt – ikke stemte. Både

disse unge mennene og kvinnen ovenfor bruker mye tid på å forklare at hva det vil si å være muslim, ikke er det samme for alle muslimer. Alle tre fremhever også at det er visse sider ved en selv som de opplever å måtte legge lokk på nettopp på grunn av at disse antagelsene gjør at folk ikke ser hvem de er som personer. *Problemet er at man ikke alltid kan være seg selv*, sier Bilal og trekker frem et eksempel om at hvis du er muslim som ber flere ganger om dagen, så snakker du kanskje ikke så høyt om dette fordi du da blir tillagt meninger du ikke nødvendigvis har, basert på fordommer. *Folk er fordomsfulle. De har sine tanker før de blir kjent med deg.*

Fordi akkurat disse unge mennene ikke opplever å bli antatt å være muslimer ut fra utseende, så kan de til en viss grad velge om de vil være åpne om sin minoritetsposisjon eller ikke. Som de selv påpeker *Det er kanskje litt annerledes hvis du har et annen farge*. Dette blir også tydelig i intervjuet med de andre unge mennene som opplever at nettopp deres hudfarge vel så mye som deres religion, gjør at de blant annet opplever å bli stoppet av politiet (se side 24-25).

VEIEN TIL ARBEIDSLIVET

Veien fra skolen til arbeidslivet innebærer for mange å jobbe en tid som lærling. Flere av deltagerne har i denne forbindelsen opplevd å ikke få den samme oppfølgingen som sine hvite medlæringer. De beskriver at de måtte samarbeide med ulike personer hele tiden, og at personen som satte karakter på dem aldri hadde fulgt dem i jobb, mens de majoritetsnorske elvene hadde den samme veilederen gjennom hele praksisperioden. En av deltagerne forteller også at hen ble satt til å gjøre oppgaver som ikke egentlig inngikk i hens stilling. På spørsmålet om hvorvidt det er mulig å klage svarte deltagerne at lærerne vet hva som skjedde, at de ikke får den oppfølgingen de har krav på, men at de ikke blir hørt når de klager.

Alle deltagerne, med unntak av to, opplever det å søke jobb som utfordrende. Flere påpeke at de opplever å bli sortert ut i rekrutteringsprosessen på grunn av at de har det som oppfattes som utenlandske navn. Mange kjenner noen som har valgt å endre etternavnet sitt, og som ble innkalt til intervjuer og fikk jobb etter at de gjorde dette. Ingen av deltagerne har imidlertid selv vurdert å bytte navn. Som en av deltagerne sier – *Jeg vil ikke hete Kjetil fordi jeg ønsker å få jobb. Jeg vil ikke utgi meg for å være en annen*. Det ligger mye identitet i navn, og dette kan oppleves å måtte gå på kompromiss med seg selv.

En av de eldre deltagerne har i dag en høyere posisjon på sin arbeidsplass, og har deltatt i rekrutteringsprosesser. Han beskriver hvordan det i denne prosessen ble tydelig for ham hvor mye vekt navn tillegges, men at dette ofte er ubevisst fra arbeidsgivers side. Heller enn å konfrontere sin sjef med dette, har han imidlertid valgt å bidra indirekte til en endring av denne praksisen, ved å selv bevisst trekke frem søknader med «utenlandsklingende» navn.

Han beskriver hvordan han og andre med minoritetsbakgrunn på arbeidsplassen selv blir møtt med visse fordommer basert på mediens fremstilling av enkelte etnisiteter. Som han sier:

De snakker om det som skjer i media, og sier «Dere [etnisitet] er sånn og sånn». (...) Det var ganske tungt. Jeg måtte jobbe dobbelt så hardt som de andre for å vise de at jeg kan dette.

På tross av at han nå har opparbeidet seg en god posisjon på arbeidsplassen, er det å skulle ta opp denne formen for rasisme med leder vanskelig.

Dette er litt hysj hysj tema. Du er redd for å ta dette opp fordi du er redd for å miste jobben og reaksjonene etterpå. Det er ikke alle arbeidsplasser som følger loven når det gjelder diskriminering. (...) Det er vanskelig å gjøre noe med rasisme når folk er avhengig av jobb og de er redde for konsekvensene.

Deltageren viser her hvordan avhengighetsforhold gjør det vanskelig å melde fra om diskriminerende behandling. Vissheten om at et «utenlandsklingende navn» kan være et hinder når en søker ny jobb, kan også forsterke denne frykten for konsekvenser ved å varsle. Dette bidrar til å reprodusere skjeve maktforhold, og viser nødvendigheten av en bevisstgjøring rundt sammenhengen mellom hverdagsrasisme og strukturell rasisme for arbeidsgivere og viktigheten av at alle arbeidsplasser har rutiner for å ta i mot denne typen varslinger.

En ung kvinnelig deltager beskriver en hendelse hvor hun opplevde at hennes CV ble sortert ut på grunn av bildet av henne.

Min venn jobbet på en restaurant og sjefen hadde oppfordret henne til å få venner til å søke jobb der. Jeg leverte cv der. Vennen min spurte sjefen om han hadde sett på søknaden min og da svarte han at han ikke ville ansette svarte. Han hadde bare sett på bildet av meg, og ikke giddet å lese resten av søknaden. Jeg har ikke sett på det som noe dramatisk. Når jeg forteller om det til andre så reagerer de – sier at det ikke er greit. Jeg har ikke sett på det som en stor greie – det er jo ikke alltid en får svar engang når en søker jobb. Folk har villet at jeg skal ta det til avisa, men jeg ville ikke være den personen. (...) Det å ta det videre krever enda mer krefter for meg. Jeg tenker det er unødvendig å lage en sak på det. Det blir mye unødvendig styr. Hvis det hadde vært sånn at jeg kom med cv og de sa direkte at nei vi vil ikke ha cv'n din fordi du er svart, da hadde det vært annerledes for meg. Men siden jeg fikk høre det gjennom venninna mi så tenker jeg ikke på det som så dramatisk.

Hennes beskrivelse av hvordan det å skulle ta rasismen hun ble utsatt for videre som å *kreve enda mer krefter av meg*, kan forstås i lys av at dette innebærer å aktivt måtte forholde seg til at andre ikke ser henne som likeverdig. I så måte vil det være mer emosjonelt nedbrytende å gå videre med saken enn å holde situasjonen litt på avstand. Det at kommentaren ikke ble sagt direkte til henne gjør det nettopp mulig å holde det på avstand.

Flere av deltagerne forteller om opplevelser av rasisme i service og omsorgsykker, hvor eksempelvis kunder eller pasienter/brukere ikke ønsker hjelp av dem, men heller henvender seg til deres hvite kollegaer. Denne kontakten med kunder, pasienter og brukere gjør ansatte i service og omsorgsykker noe mer utsatt for rasisme da det er vanskeligere å holde disse personene ansvarlige for rasistiske handlinger og ytringer, enn for eksempel andre kollegaer.

En av deltagerne beskriver at måten sjefen håndterte dette var viktig for henne i hennes jobb som medarbeider på et sykehjem.

På sykehjemmet var det pasienter som ikke ville at jeg skulle vaske eller mate dem. Hvis jeg spør hva de sier så skriker de til meg. Jeg blir ikke trist, men litt irritert. Men jeg forstår de – de er syke – vi må tåle dem. (...) Jeg snakket med sjefen om det – hun visste at pasientene var slik mot meg og sa at jeg ikke skulle ta imot skit. Fra den dagen [etter samtale med sjefen] hadde jeg med meg en helsefagarbeider som var norsk. De presenterte meg [for pasientene], og sa «hvis du trenger noe kan du spørre henne» – slik at de eldre fikk mer tiltro til meg. Jeg følte at det hjalp.

Denne deltagerens historie viser hvor avgjørende det er å bli tatt på alvor, og hvor stor betydning det har å bli møtt av en sjef som tydelig sier ifra at oppførselen fra pasienten er uakseptabel, forstår at situasjonen er vanskelig for den ansatte og tilbyr støtte. Ved å pare deltageren opp med en majoritetsnorsk kollega, la sjefen til rette for at hun slapp å stå i vanskelige situasjoner alene, samtidig som det også var et forsøk på å hindre slike situasjoner i å oppstå. Ved å bruke den tatt for gitte tillitten majoritetsnordmennene opplevde å ha i møte med pasienter, kunne de bidra til å bygge pasientenes tillitt til den minoritetsnorske kollegaen også.

Som nevnt innledningsvis har to av deltagerne stort sett bare positive erfaringer med å søke jobb. For den ene kan dette ses i sammenheng med at han ofte ble oppfattet som hvit, og hadde bodd hele sitt liv i Norge. Den andre deltageren hadde imidlertid valgt et yrke hvor det er svært få andre med etnisk minoritetsbakgrunn, og slik han beskriver det har dette vakt nysgjerrighet heller enn skepsis hos arbeidsgivere. Han forteller om hvordan arbeidsgivere aldri har møtt noen andre med minoritetsbakgrunn som jobber med det samme, og at de derfor er nysgjerrige på hvordan yrket praktiseres i landet hvor han kommer fra. Denne typen spørsmål kunne fungert annerledesgjørende på samme måte som «hvor kommer du egentlig fra» – men, mens slike spørsmål egentlig handler om «hvorfor er du brun» - beskriver deltageren dette som genuint nysgjerrige spørsmål om hans bakgrunn som også er knyttet til en nysgjerrighet på hvilke fellestrekk vi kan ha. Deltageren inkluderes dermed i et større «vi». Hans fortellinger kan karakteriseres som en motsats til de andre deltagernes beskrivelse av at folks nysgjerrighet, preges av antagelser, eksotifisering og annerledesgjøring.

Språk trekkes frem som en barriere til arbeidslivet. En av deltagerne beskriver hvordan hun ikke fikk en jobb i butikk fordi butikkeier svarte at – for å jobbe her må du snakke godt norsk. Som hun selv sier.

Jeg er god på kommunikasjon selv om jeg ikke snakker perfekt norsk – men nei, det gikk ikke. Språk er viktig, men god kommunikasjon det er det viktigste. Hvis jeg har noe problem – at noen påpeker at jeg snakker «feil», uten å mobbe – så er det fint.

Flere av deltagerne påpeker på samme måte som denne deltageren at de ønsker å bli flinkere i norsk, men opplever at andre ler av norsken deres, heller enn å hjelpe de videre – eller at andre automatisk slår over til engelsk.

Mange av deltagerne forteller om opplevelser av rasisme i offentlige rom, fra å bli nektet servering på utesteder, og kommentarer fra forbigående om å «dra tilbake dit du kommer fra», til tilløp til hatmotivert vold. Noe av det som går igjen oftest er mistenkeliggjøring fra butikkarbeidere, naboer og politiet. Denne mistenkeliggjøringen fremstår som kjønnet; mens de kvinnelige deltagerne forteller om opplevelser av å bli fotfulgt inne i butikker og om eldre damer som holder vesken sin tett inntil kroppen når de unge kvinnene går forbi, så forteller de mannlige deltagerne om naboer som ringer politiet på dem, og om å bli stoppet tilfeldig av politiet gjentatte ganger på gaten. Nedenfor følger først en gjennomgang av kvinnenes opplevelser, og deretter mennenes. Felles for de begge er at klær og hudfarge spiller sammen i mistenkeliggjøringen de opplever.

Å BLI MISTENKELIGGJORT

En av de kvinnelige muslimske deltagerne som har brukt hijab forteller om en opplevelse i en butikk hvor hun ble fotfulgt av personalet. Da hun spurte hvorfor hun ikke fikk handle i fred, fikk hun til svar at «nei, jeg vet hvordan sånne som du er». Hun forteller at hun dro tilbake til butikken etter at hun hadde sluttet å bruke hijab, og at måten hun da ble mottatt på var svært annerledes. Hun ble da ønsket velkommen, og fikk gå rundt i fred mens hun så på varene.

Flere av de kvinnelige deltagerne forteller om lignende opplevelser, samt om eldre damer som holder veska ekstra tett inntil kroppen når de går forbi, og om å bli stoppet av vektere på kjøpesenteret:

En vekter spurte om kvittering på isen vi hadde kjøpt. Vi spurte om han spør andre om dette. Vi tok med han til butikken for å snakke med kassebetjenten. Vi ser ut som vi ikke har råd til is.

Disse opplevelsene av å bli fotfulgt og iaktatt, posisjonerer de unge kvinnene som «ikke tilhørende» i lokalsamfunnet – og spesielt i de kommersielle delene av tettstedene. I disse eksemplene spiller klasse og hudfarge sammen; fordi de er synlige etniske minoriteter, antas de å ikke ha mulighet til å betale for varene sine, og mistenkes derfor for å stjele. Dette speiler en diskurs som portretterer innvandrere som kriminelle og fattige. Denne mistanken synes å forsterkes av bruken av hijab som i eksempelet over. Også klesstil generelt virker å spille en viktig rolle; dersom de har en lignende klesstil som majoritetsungdom, forstås de mer som «en av oss». Dette faller sammen med Guro Sibekos beskrivelse av å bryte med forventninger på «rett» måte;

Vanligvis ville et barbert hode ikke være noe pluss i en intervjusituasjon, men de aller fleste nordmenn applauderer når jeg tar bort afroen, fjerner et tegn på annerledeshet, lar dem slippe å forholde seg mer til at jeg er mer melaninrik enn absolutt nødvendig. Gjør det lett å definere meg som hvit. Som oftest er ikke skinnjakke noe sjakktrekk heller. Men det er bra å være opprører når det man gjør opprør mot sikkert er en

patriarkalsk og kvinneundertrykkende kultur, så jeg får mer goodwill i skinnjakke enn i kåpe.

(Sibeko, 2020:44)

I sitatet påpeker Sibeko hvordan majoritetsnormmenn ofte antar at minoritetskvinner kommer fra en kvinneundertrykkende kultur. Det å eksempelvis ta av seg hijaben, og/eller bruke skinnjakke – tolkes som en motstand mot denne «tradisjonsbundne kultur» – og som satt på spissen, «bli en slik «utlending» vi vil ha». Gjennom å følge normene i majoritetsbefolkningen kan en dermed til en viss grad innlemmes i «det norske» og minske risikoen for å bli utsatt for rasisme.

MØTE MED POLITIET

Blant de mannlige deltagerne trekkes mistenkeliggjøring fra naboer og politiet frem som en hovedutfordring. Som en forteller:

Vi var med kompiser, 5-6 personer som grilla. Vi hadde ikke med drikke. Men noen ringte til politiet og sa det var fest. Politiet kom og spurte hva vi dreiv med, sa at dette er et offentlig sted. Vi sa «ja, vi nyter norsk kultur, men vi kan dra». Etter at de hadde snakket sammen så sa de unnskyld – vi sa ja det er greit. Det er ikke første gang [noe slikt skjer]. Under koronaen, naboene sa vi hadde stor fest, og politiet kom med utrustning.

De unge mennene blir altså mistenkeliggjort mens de gjør helt hverdagslige ting i offentlige rom så vel som i eget hjem. Under gruppeintervjuet som dette sitatet er hentet fra, kobler de denne mistenkeliggjøringen sammen med en antagelse om at de er «gangstere». De forteller at de har blitt tatt for å være, som de sier, «en Afrikansk gangstergjeng» av både lærere og elever på skolen, bare fordi de henger med hverandre og bruker hodeplagget durag (hodeplagg av skjerf). De beskriver en hendelse hvor noen jenter ble redde da de så en av guttene med hodeplagget, og varslet en lærer. Men som de sier;

«det er style - mote (...) de [jentene] burde spurt hva det var for noe og ikke bli redde med en gang. Du blir stemplet hvis du ikke ser ordentlig «norsk» ut – [hvis du har] Nike og joggebukse. Og hvis du går sammen med en annen utlending – da blir du stoppet av politiet.

Denne fortellingen viser hvordan samspillet mellom hudfarge, klær og det å henge sammen med flere andre med flerkulturell bakgrunn, bidrar til å markere de unge mennene, , som «de skumle andre», i majoritetsnormmenns øyne. Det er rimelig å anta at denne frykten for unge minoritetsnormmenn i grupper kan kobles til medieoppslag om gjenger i byer som Oslo og Malmö (Oulie-Hauge, 2018), så vel som en amerikansk gangsterkultur som formidles gjennom populærkultur. Når naboer så vel som medelever reagerer med frykt i møte med disse unge mennene er det disse medierepresentasjonene som spiller inn. Som siste del av sitatet ovenfor viser, kobler de unge mennene også samspillet mellom klær, hudfarge og det

å henge med andre med flerkulturell bakgrunn – til det å bli stoppet av politiet. Det samme går igjen i flere av de andre deltagerens fortellinger:

Jeg fikk den dummeste unnskyldningen en gang jeg ble stoppa. Det var vinter og jeg syklet, og hadde caps og hettejakke. To politimenn så meg – andre folk gikk der også, men de snudde midt i veien og kom til meg – «hvor skal du? få se leg!» – jeg spurte hvorfor og politiet svarte «fordi jeg tror jeg har sett deg på politistasjonen før». Men jeg hadde caps og hette på så hvordan kunne hun tro at hun hadde sett meg før? Det var bare fordi jeg så «gangster» ut på grunn av hetta. Så lot hun meg gå.

(...) Politiet sier de tror jeg er en annen. Men det er jo ikke det, det er fordi jeg er brun [at jeg blir stoppa].

(...) Jeg blir alltid stoppet av politiet. Greia er – som jeg sa ista – du må være smart. Når jeg blir stoppet så sier jeg hva jeg heter først. Hvis jeg viser leg så viser jeg at jeg er nervøs. Med en gang du viser at du kan loven og kan språket så lar de deg gå.

Sitatene speiler forskningen til Solhjell et al (2019) hvor deres forskningsdeltagere, i likhet med våre, beskriver at de opplever å bli stoppet av politiet på grunn av at klesstilen leses som et uttrykk for å være «gangster», mens det at de henger sammen med andre unge minoritetsnordmenn forstås som at de er en «gjeng». Det siste sitatet ovenfor viser hvordan det å bevise sin «norskhet» – gjennom å demonstrere språkferdigheter og kjennskap til lovverket – trekkes frem som viktig i møtet med politiet.

EKSPLISITT RASISME

De aller fleste erfaringene og historiene deltagerne forteller om, handler om de gjentatte kommentarene, blikkene eller handlingene som bidrar til å markere de som «de andre». I tillegg har noen av deltagerne erfaring med mer eksplisitte former for rasisme. En av deltagerne forteller om en hendelse hun opplevde som direkte rasisme rettet mot henne av en ukjent mann på gata:

Jeg var på vei til butikken en gang – og jeg hørte på musikk, så jeg fulgte ikke så godt med på veien. Så var det en mann som parkerte like ved der hvor jeg skulle gå. Mannen så hvor jeg var i ferd med å gå, og da begynte han å rygge veldig kjapt mot meg – jeg klarte så vidt å hoppe unna. Vi fikk øyekontakt – og han smilte til meg og kjørte videre. Jeg opplevde det som at han gjorde det med vilje. Det gjorde situasjonen enda verre at han så på meg og smilte.

Jeg kikket rundt meg for å prøve å se om det var noen andre som fikk det med seg, men det var ingen som så det. Det var ganske traumatiserende.

Deltagerens beskrivelse av mannens smil mot henne etter å ha rygget raskt rett mot henne, kan forstås som en understreking av at han ikke hadde tenkt til å kjøre på henne, men ønsket å skremme. Flere av deltagerne i undersøkelsen forteller at de ofte bruker mye tid på å gruble over hvorvidt det de har opplevd er rasisme, og om de har tolket situasjonen rett. Denne

deltagerens søken etter noen som hadde vært vitner til situasjonen kan forstås som en søken etter noen som kunne bekrefte hennes opplevelse av hva som skjedde. Samtidig kan den også forstås som en søken etter en bekreftelse av henne som person, som kunne fungere som en motvekt til den nedvurderingen hun opplevde i møte med den ukjente mannen i bil.

I perioden hvor flere av intervjuene ble gjennomført hadde SIAN nettopp hatt demonstrasjoner flere steder i Norge, deriblant Hamar. Enkelte av ungdommene i studien opplevde denne demonstrasjonen i sitt eget fylke som skremmende.

Hvorfor skal de brenne koranen for å vise et poeng? (...) SIAN sier at muslimer er dårlig mennesker. (...) jeg blir redd fordi tenk så mange som tenker det samme. Selv om jeg tror dette forsvinner med gamle folk så gjør det ikke det. Det dør ikke ut, det bare fortsetter.

Det er ikke bare SIAN. Dette kan vokse (...) I dag er det muslimer og i morgen er det meg. La folk tro på det til vil. (...) Norge er det demokrati og det er bra, men det bør være en grense på å brenne koranen. Dette skaper frykt og gjør at folk ikke tør å gå ut.

Ungdommene som uttrykker denne frykten for hvilken effekt SIANs demonstrasjoner har, er ikke selv muslimer. De forstår SIANs svært islamfientlige holdninger som et uttrykk for hat mot alle som ikke passer inn i bildet av nordmenn som hvite og kristne eller ateistiske. Som de sier – *i dag er det muslimer, i morgen er det meg*. Brenningen av koranen kan tolkes som en trussel om vold, og markerer de offentlige stedene, som Østre torg i Hamar, som hvite steder hvor rasialiserte kropper ikke hører til. Dette skaper, som deltagerne uttrykker det, en frykt for å gå ut i sin egen hjemby.

Mens denne frykten var svært tilstedeværende hos disse unge deltagerne som alle hadde familie fra ulike steder i Afrika, opplevde de to litt eldre muslimske mennene i studien demonstrasjonen som uproblematisk. Som de sier *vi bryr oss ikke om SIAN*. Dette kan forstås i sammenheng med at de er hvite og derfor ikke antas å være muslimer ut fra utseende, og i større grad opplever å bli inkludert i storsamfunnet. De påpeker også selv at det nok er annerledes for de som er mørkere i huden enn dem. Ungdommene som er synlige minoriteter opplever som vist ovenfor, i større grad å bli annerledesgjort og ekskludert. Dermed er de også mer utsatt for den mer ekstreme formen for rasisme som SIAN er et uttrykk for.

Deltagernes fortellinger om mistenkeliggjøring fra forbipasserende, naboer og politiet posisjonerer deltagerne som «fremmede» i lokalsamfunnene, og bidrar til å fortelle dem at de ikke helt hører til her. Slike mer eller mindre hverdagslige møter fungerer dermed, som Gullestad (2006) påpeker, som grensedragninger hvor minoritetsungdom blir rasialisert og anderledesgjort og hvor norskhet (re)produseres som hvithet.

KONSEKVENSER AV RASISME

Som rapporten så langt har vist, støter unge minoritetsnordmenn på rasisme og ekskludering på mange arenaer. Kommentarer som «hvor kommer du egentlig fra», «hvorfor har du mørkere hud enn meg», eller opplevelser av å bli forstått som norsk på telefon, for så å bli definert ut av det norske fellesskapet da de møtes ansikt til ansikt, er dagligdags for mange av deltagerne.

Deltagernes beskrivelse av rasisme, ekskludering og annerledesgjøring vitner om en snever definisjon av norskhet som deltagerne defineres ut av. (...) *når jeg sier at jeg er norsk så sier andre «nei det er du ikke» – da har det ikke noe å si hva jeg sier.* Samtidig viser flere av eksemplene at denne ekskluderingen ikke alltid er uttalt i ord, men gjennom normer som definerer det å være norsk som å være hvit. Hvithet er ikke her bare definert gjennom hudfarge, men også gjennom språk, religion og klesbruk. Dette kommer tydelig frem i unge muslimske kvinners fortellinger om negative reaksjoner relatert til bruk av hijab, samt til de unge minoritetsmennenes fortellinger om å bli stoppet av politiet. De erfaringene av rasisme som har kommet frem gjennom denne rapporten, understreker en makt-ubalanse mellom majoritetsnordmenn og minoritetsnordmenn. Mens majoritetsnordmenn bestemmer hvor grensene for «norskhet» går, og kan velge å være tolerante og inkludere de av oss som ikke er hvite majoritetsnordmenn, er minoritetsnordmenn avhengige av denne toleransen for å bli inkludert i sitt eget land, bli sett på som norsk og slippe å bli utsatt for rasisme.

For å minske risikoen for å bli utsatt for rasisme, blir det for mange en strategi å bli mest mulig lik majoritetsnordmenn, å selv være med på å bruke rasistisk språk og humor for å passe inn, og/eller legge lokk på enkelte sider av seg selv, fordi det ikke oppleves som at det er stort nok rom for å være annerledes.

Som vi har sett ovenfor trekkes språk frem som en barriere både i skolen og i arbeidslivet. Selv om språket er en reell barriere for mange, kan det også oppleves som et påskudd for å legitimere ekskludering, som når enkelte opplever å ikke få jobb fordi de ikke snakker «perfekt norsk». Mathisen (2020) skriver om hvordan det å mestre det norske språket blir en hvithetsmarkør som bidrar til å definere hvem som er «innenfor» og «utenfor». Minoritetsnordmenns pragmatiske forhold til språk hvor de veksler mellom ulike språk for å gjøre seg selv forstått, blir dermed noe som markerer dem som «de andre». I vår undersøkelse tydeliggjøres dette gjennom fortellinger om majoritetslevers, kollegaers og andres latter. Som Mathisen (Ibid) påpeker gjør evnen deres til å veksle mellom ulike språk, så vel som kroppsspråk, at de samtidig hjelper hverandre både i språkopplæring og med å navigere i det som for mange kan være ukjente normer og forventninger.

Språk ble under intervjuene ofte nevnt i sammenheng med integrering, på tross av at dette ikke var et tema vi som intervjuere tok opp. Dette kan ses i sammenheng med det sterke fokuset på språk i den offentlige debatten om integrering. Ahmed er blant deltagerne som la stor vekt på at språk var viktig for ham. Samtidig er han svært kritisk til det sterke fokuset på å lære seg norsk og å integreres. Som han sier:

Når jeg hører Siv Jensen si dere må integrere dere – kroppen lagrer det. Man kjenner presset på kroppen. – jeg føler et press på å lære norsk, og på grunn av presset så klarer jeg ikke å lære det ordentlig. Jeg har lært meg fire andre språk for moro skyld og snakker de godt. Du må lære det for å komme deg videre fra videregående – det skaper så mye press.

(...) Fokuset på integrering – det føles som at personen ikke har noen verdi – det eneste som betyr noe er å lære seg norsk, og å integrere seg og jobbe. Men sett pris på personen først. De kom ikke hit for å få penger av staten. De kom hit for å få jobb, og et liv. (...) Vi burde fjerne fokus på integrering, det skaper for mye press og stress. Og heller fokusere på psykisk helse.

Ahmed retter her søkelyset mot at presset på å lære seg «godt» norsk for å komme seg videre fra videregående skole, gjør det vanskelig å konsentrere seg om læringen. En kan si at det å kunne godt nok norsk for å få jobb har blitt en vedtatt sannhet vi ikke setter spørsmålsteget ved. Men hva er godt nok? Flere av de andre deltagerne fremhever at majoritetsnordmenn må ha forståelse for at folk er i en utviklingsprosess, og kan ha andre kvaliteter som en arbeidsplass kan nyte godt av, enn bare å snakke flytende norsk.

Videre er Ahmeds fremheving av den psykiske påkjenningen av samfunnsdiskursen knyttet til integrering og norskopplæring, samt negative stereotyper om minoritetsnordmenn svært viktig. Sraiton, Aambø, og Johansen (2019) beskriver hvordan det å være utsatt for rasisme og diskriminering har helsemessige konsekvenser som lav selvfølelse og depresjon. Som flere eksempler i denne rapporten har vist går den psykiske påkjenningen det er å bli utsatt for rasisme, også ut over skoleprestasjonene. Resultater fra de nasjonale prøvene i 2016 viser at både innvandrerungdom og norskfødte med innvandrerforeldre, skårer lavere enn øvrige elever på de fleste prøver (Steinkellner, SSB, 2017). Antallet innvandrerungdom som begynner på videregående skole er også lavere enn i den øvrige befolkningen, og andelen som faller fra er høyere (Dzmarija, 2016). Samtidig er det slik at blant de som fullfører videregående skole, er det en større andel av ungdom med innvandrerbakgrunn som fortsetter direkte til høyere utdanning, enn i den øvrige befolkningen (Ibid). Som Sraiton et al (2019) sin studie viser, må disse tallene ses i sammenheng med de helsemessige konsekvensene det har å bli utsatt for rasisme og diskriminering.

Sraiton et al (2019) påpeker at det å bli utsatt for rasisme også kan lede til lav sosial tilhørighet. Dette gjenspeiles til en viss grad blant enkelte av deltagerne i denne undersøkelsen. Det sterke fokuset på integrering og språkferdigheter i kombinasjon med opplevelsen av å bli gjort til «den fremmede» - den som ikke hører til i lokalsamfunnet, har gjort at mange, også enkelte av de som har hatt så godt som hele sin oppvekst i Norge, bruker begrepet «utlending» om seg selv. Karla er blant disse. Som hun sier;

Jeg føler meg ikke som en norsk person. Selv om du er født her og bare kjenner til norsk kultur, så blir du ikke akseptert som norsk. Du blir minnet på at du ikke er norsk, selv om du har norsk pass og født i Norge.

Sitatet viser effekten av å hele tiden bli påminnet at en ikke er «norsk nok». Det å ta i bruk «utlending» om seg selv, kan i så måte forstås som en motstrategi når en ikke blir inkludert i det større fellesskapet. Som Sraition et al (2019) viser kan det å bli utsatt for rasisme også lede til en lavere tillitt til andre, samt at motivasjonen til å engasjere seg i samfunnet kan forsvinne. Over tid vil dette nødvendigvis få samfunnsmessige konsekvenser, da det potensielt vil kunne lede til økt arbeidsledighet og uhelse blant minoritetsbefolkningen. Å ikke ta tak i og motarbeide rasisme rammer derfor hele samfunnet.

AVSLUTNING

Historiene de unge minoritetsinnlendingene har fortalt gjennom denne rapporten, handler i overveiende grad om skolen, men også om stereotyper og fordommer som vanskeliggjør tilgangen til arbeidsmarkedet, og som indirekte forteller dem i at de ikke helt hører til på eget hjemsted. På spørsmålet om hva vi kan gjøre for å motarbeide rasisme, svarte samtlige deltagere at de savnet mer undervisning om rasisme. Flere har påpekt at de har noe undervisning om temaet, men at denne undervisningen plasserer rasisme i andre land og til andre tidsperioder. For å kunne motarbeide rasisme trengs kunnskap om rasisme slik den kommer til uttrykk i dagens Norge, og skolen er i en unik posisjon til å bidra i dette arbeidet. Som eksemplene i rapporten har vist, får det å bli utsatt for rasisme konsekvenser for skoleprestasjonene så vel som psykisk helse, som igjen vil kunne få konsekvenser for fremtidige utdannings- og arbeidsmuligheter. Undervisning som tar opp rasisme i dagens Norge, og en skole hvor lærere har verktøy til å håndtere rasistiske situasjoner når de oppstår, vil kunne gi positive ringvirkninger og bidra til eksempelvis et mer likestilt, antirasistisk arbeidsliv, da grunnlaget for fremtidens likestilling skapes i barne- og ungdomsårene. Samtidig vil vi argumentere for at undervisning om rasisme i seg selv ikke er nok. For å sikre at denne undervisningen ikke fungerer ytterligere annerledesgjørende på de av elevene som selv kan være utsatt for rasisme, er det viktig at undervisningen har et normkritisk fokus. Eksempelvis kan en undersøke hvordan normer knyttet til hva det vil si å være norsk, leder til rasisme, da dette innebærer en grensedracting for hvem som får lov til å være norsk og ikke. En slik tilnærming vil potensielt kunne åpne opp et rom for at elevene kan sette ord på egne erfaringer med rasisme, samtidig som fokuset rettes mot bakenforliggende årsaker til at rasisme skjer. Dermed kan vi også begynne arbeidet med å finne ut av hvordan rasisme kan motarbeides.

Målet med denne rapporten har, som vi nevnte innledningsvis, ikke vært å påpeke at enkelte personer har opptrådd rasistisk, men å vise hvordan deltagerens individuelle opplevelser danner et mønster som peker mot en rasistisk struktur vi alle er en del av. Siden vi alle er en del av denne strukturen, har vi også alle mulighet til å motarbeide rasisme, og skape positiv endring. Som en av de unge deltagerne påpeker har det siste årets økte oppmerksomheten rundt rasisme gitt grobunn til optimisme om en antirasistisk, likestilt fremtid:

Fremtiden ser lysere ut etter det som har skjedd [Black lives matter demonstrasjonene]. Rasisme er i lyset nå og den nye generasjonen som kommer til å ta over verden har et bedre syn på det. Det kommer alltid til å være noen som er rasister, men nå vil det i større grad være noen som sier ifra.

For at denne deltagerens fremtidsscenario skal bli virkelighet, må de av oss som er majoritetsnormmenn lytte til minoritetsnormmenns fortellinger om opplevd rasisme, slik at vi sammen kan finne ut av hvordan vi skal motarbeide det. Å synliggjøre rasistiske strukturer, enten det er i skolen, på arbeidsplassen, i kommunen, eller i møte med offentlige tjenester – er en viktig del av dette arbeidet, og vi håper rapporten kan brukes som kunnskapsgrunnlag for å diskutere konkrete løsninger for hvordan jobbe anti-rasistisk i innlandet.

LITTERATUR

- Bahar, Nina (2017). *Subtil Hverdagsrasisme* publisert på vg.no 16.01.17.
<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/62vEL/subtil-hverdagsrasisme>
- Bangstad, Sindre, Døving, Cora (2015). *Hva er rasisme*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Chinga-Ramirez, Carla (2017). “Becoming a “Foreigner”: The Principle of Equality, Intersected Identities, and Social Exclusion in the Norwegian School”, i *European Education*, 49:2-3, 151 – 165.
- Dzamarija, Minja Tea (2016). *Barn og unge voksne med innvandrerbakgrunn; demografi, utdanning og inntekt*. Rapport, 2016:23, SSB.
- Dæhli, Henriette, Soufi-Grimsrud, Ali, Eide, Marit (2020). *Ornella snakket ikke med venner om hverdagsrasisme – før nå*. Publisert på p3.no 10.06.20.
<https://p3.no/ornella-snakket-ikke-med-venner-om-hverdagsrasisme-for-na/>
- Fannon, Franz (2008) *Black skin, White masks*. Grove Press, New York (Opprinnelig publisert I 1952).
- Fylkesnes, Sandra (2019). *Whiteness in teacher education discourses: An analysis of the usage and meaning making of the term “cultural diversity”*, doktorgradsavhandling, OsloMet.
- Gullestad, Marianne (2006). *Plausible prejudice*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gullestad, Marianne (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Hoffman, C, Moe, V. (2017) *Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017*. Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie. Senter for studier av holocaust og livssynsminoriteter: Oslo.
- Kommandantvold, Maria, Hussain, Haron, Straumnes, Malin, Solberg, Per Håkon (2020). *Tilskuere har ropt til oss at vi er dyr*. Publisert på nrk.no, 28.10.20. <https://www.nrk.no/osloogviken/-tilskuere-har-ropt-til-oss-at-vi-er-dyr-1.15209652>
- Mathisen, Tina (2020) «Vi er med hverandre fordi vi er utlendinger»: Om (re)produksjonen av kategoriene «utlending» og «norsk» i skolen». I *Nordisk tidsskrift for ungdomsforskning*, Vol 1.No. 2. pp: 124-141.
- Midtbøen, Arnfinn H., Orupabo, Julia, Røthing, Ase (2014). *Etniske og religiøse minoriteter i læremidler, lærer- og elevperspektiver*. Rapport, 2014:11. Institutt for Samfunnsforskning.
- Midtbøen, Arnfinn H., Rognstad, Jon (2012). *Diskrimineringens omfang og årsaker: Etniske minoriteters tilgang til norsk arbeidsliv*. Rapport, 2012:1. Institutt for Samfunnsforskning.

- Mohanty, Chandra (1988). «Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses». I *Feminist Review* No. 30, pp: 61-88.
- Nyheim-Jomisko, Robert (2020). *Det går i svart*. Publisert på nrk.no, 05.06.20
<https://www.nrk.no/ytring/det-gar-i-svart-1.15040393?fbclid=IwAR3bKq37zdjHYf0KmYyUuzbTimpvZ2XXZU55D1xCt-arIsnk2GdzcBNgrsU>
- Olser, Audrey, Lindquist, Hein (2018). *Rase og etnisitet, to begreper vi må snakke mer om*. I Norsk pedagogisk tidsskrift, 01/2018, Vol 102. pp26-37.
- Oulie-Hauge, Petter (2018). *Bydelen som skremmer Sverige*. Publisert på nrk.no, 02.09.18.
<https://www.nrk.no/urix/xl/bydelen-som-skremmer-sverige-1.14187599>
- Phil, J (2009). Ethno-Nationalism and education. I Alghasi, Eriksen, og Ghorashi (red), *Paradoxes of cultural recognition. Perspectives from Northern Europe*. Research in Migration and Ethnic Relations Series, Ashgate.
- Rolness, Ketil (2017). *Rasisme her, der og overalt*. Publisert i VG 21. Januar 2017.
<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/knKRa/rasisme-her-der-og-overalt>
- Rysst, Mari (2017). “Always a foreigner? Ethinc Identity Construction and belonging among youth of immigrant origin in Norway”. I Herold og Contini (red.) *Living in two homes: integration, identity and education of transnational migrants in a world*. Emerald Publishing Limited.
- Røthing, Åse, Svendsen, Stine Helena Bang (2009) *Seksualitet i skolen*. Cappelen Dam
- Sibeko, Guro, 2020. *Rasismens poetikk*. Ordatoriet, Oslo.
- Solhjell, R., Saarikkomäki, E., Haller, M. B., Wästerfors, D., & Kolind, T. (2019). «We are Seen as a Threat»: Police Stops of Young Ethnic Minorities in the Nordic Countries. I *Critical Criminology*, 27(2), 347-361.
- Sraiton, Melanie Lindsay, Aambø, Arild Kjell, Johansen, Rune (2019). «Perceived discrimination, health and mental health among imigrants in Norway: the role of moderating factors”. in *BMC Public Health*. 19:325, pp 2-13.
- Svendsen, Stine Helena Bang (2014). Learning racism in the absence of race. I *European Journal of Women 's studies* 21:1, pp 9-24
- SSB (2019). Befolkningsstatistikk for Hedmark og Oppland:
https://www.ssb.no/kommunefakta/kostra/oppland/befolkningsprofil?regioner=0400&checkbox_land-uten-oslo=true&checkbox_landsdel=true&checkbox_vis_flere_regioner=true
- Steinkellner, Alice (2017). *Hvordan går det med innvandrere og deres barn i skolen?*
 Publisert på ssb.no 26 juni, 2017. <https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/hvordan-gar-det-med-innvandrere-og-deres-barn-i-skolen>

- Tellefsen, Ole Bernt (2020). *Slaveskipet; Norges mørke kolonihistorie*. Dokumentar publisert på tv.nrk.no 26.10.20. <https://tv.nrk.no/program/KMTE30000718>
- Trøften, Dorte (2010). *Skolen er fra Mars, elevene er fra Venus – utdanning i et multietnisk samfunn*. Rapport, Organisasjon mot Offentlig Diskriminering (OMOD).
- Tyldum, Guri (2019) *Holdninger til diskriminering, likestilling og hatprat i Norge*, 2 utgave. Faforapport, 2019:26.
- Wasvik, Maria, Linløkken Mari, Steen, Rune Berglund (2017). «*Vi vil ikke leke med deg fordi du er brun*» - en undersøkelse av opplevd rasisme blant ungdom. Antirasistisk Senter.
- Wilsgård, Randi, Thoresen, Klara Skovro, Nylenna, Mathias (2020). *Har samlet historier om rasisme i skolen – nå håper de på endring*. Publisert 19.06.20 på nrk.no <https://www.nrk.no/trondelag/unge-kvinner-onsker-bedre-handtering-av-rasisme-i-skolen-1.15060917>

